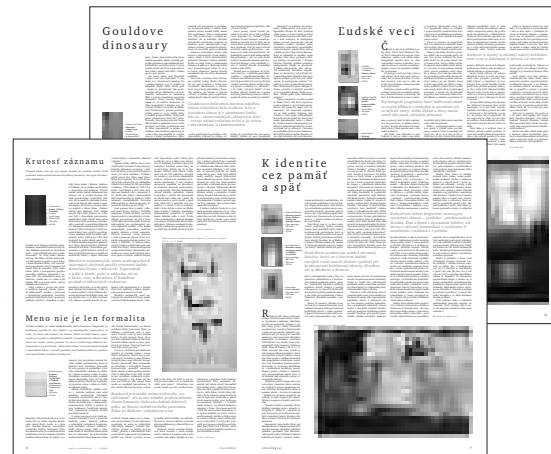

k n i h y a s p o l o č n o s ť

K & S

t r e t í r o č n í k

2 5 S k

2 5 K č

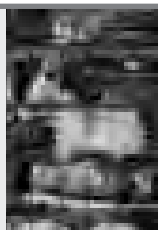
5/ 2006

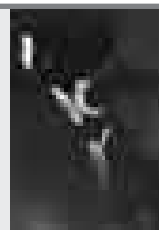
**Dotyky
s Polynéziou**
Československí
pristahovalci na ostrove
Tahiti

**Kuchárka
volebných
stratégov**
Evolúcia politických
kampaní

**Kniha ako
motivačný
nástroj**
Zapaľovanie študentov
podľa Komenského

**Cirkus zo
slov Aglaje
Veteranyi**
Čierny humor,
melanchólia, originálna
bizarnosť

Ján Šipőcz, bez názvu, 2005

Štefan Šrobár:
Kresťanstvo v pluralistickej
spoločnosti

2

Viktor Krupa:
Dotyky s Polynéziou

3

Ladislav Hohoš:
Fiktívne stretnutie dvoch
osvietencov

4

Oľga Gyárfášová:
Kuchárka volebných
stratégov

5

Peter Salner:
Krutosť záznamu

6

Peter Salner:
Meno nie je len formalita

6

Monika Vrzgulová:
K identite cez pamäť a späť

7

Miroslav Tatarko:
Tehličky stavby sveta

8

Lubomír Tomáška:
Kniha ako motivačný
nástroj

9

Milan Thurzo:
Gouldove dinosaury

10

Ivan Žucha:
Ľudské veci

11

Marta Stachová:
O radosti

12

Aňa Ostrihoňová:
Cirkus zo slov Aglaje
Veteranyi

13

Sylvia Porubánová:
XX verzus XY

14

Martin Fotta:
Hlasy nepočúvaných

15

Celoživotní sprievodcovia
Daniela Rybu

16

9 771336 558008

05

Kresťanstvo v pluralistickej spoločnosti

živote jednotlivca alebo spoločnosti, a služby, ktoré pre nich vykonáva – nie pôvodné poslanstvo a inšpirácia. V každom prípade je väčší záujem o úžitkový efekt náboženstva ako o nárok jednotlivého náboženstva na pravdu. To potom so sebou prináša skutočnosť, že samotné náboženstvá sa javia ako kameňolomy, z ktorých si každý naláme, čo sa mu samotnému zdá užitočné a dobré, a súkromná religiozita potom vyzerá ako konglomerát rôznych prvkov najrôznejších náboženstiev, konštatuje Waldenfels. Náboženský sociológ Peter Berger označil už pred rokmi tento stav ako tlak k heréze. Ľudia si nemôžu pomôcť, musia si vyberať a voliť. So svojou ponukou vstupuje aj kresťanstvo do svetovej diskusie. Uvedomuje si, že je hlbkovo zapojené do vnútorného Božieho dialógu, že z neho žije a svojím poslanstvom a presvedčením sa zapája do súčasného procesu hľadania v ľudstve. Kresťanstvo aj od počiatku cesta, až dodatočne aj systém. Keď však chápeme kresťanstvo ako cestu, ponúka sa nahradiť pojem kresťanstva pojmom „kresťanské bytie“, hovorí Hans Küng. Lebo je to žitá kresťanská existencia človeka, ktorá je pre kresťanstvo výrazom zaslúbenia do budúcnosti. Podľa Waldenfelsa sa preto musí hovoriť o človeku, keď sa má hovoriť o kresťanstve a jeho fascinácii. Povedané slovami Edwarda Schillebeecka: Ľudia sú „dejinami Boha“. Lenže každý, kto hovorí o človeku, rozpráva najprv ľudské dejiny. Je možné, že kresťanská teológia nechávala príliš dlho dejiny skrývať sa za kresťanskými existenciami a životopismi stuhnúť do pojmov. Pripomínala tieto pojmy a vysvetľovala ich namiesto toho, aby z nich nechala opäť vzniknúť históriu. Nie je však potrebné pripomínať pojmy, ale dejiny kresťanského bytia, upozorňuje Waldenfels. Najvýznamnejší novoveký kritik kresťanstva Friedrich Nietzsche hovorí, že pre neho to, čo je na reči najzrozumiteľnejšie, netkvie v slovách, ale v hudbe, ktorá je za slovami, vo vášnivosti, ktorá je za hudbou, a v osobe, ktorá je za vášnivostou. Kresťanská existencia nevznikla z nejakej ľudskej myšlienky, ale jednoducho sa začína jednou ľudskou históriou: históriou Ježiša z Nazaretu, ktorá sa však musí – ako to chcel Edward Schillebeeck vo svojej knihe o Ježišovi – rozprávať ako „história jedného živého“. Provokácia kresťan-

to, čo príde po hmotnej smrti, znamená otvárať dvere Božej budúcnosti, konštatuje Nandrásky. Kresťanstvo je náboženstvo ľudí tých, ktorí sa pokúšajú napodobňovať Ježišov ľudský život, ako aj tých, ktorí hľadajú naplnenie ľudského života. Pred viac ako štvrtstoročím vyšla v nakladateľstve Herder v súvislosti s würzburgskou synodou nemeckých diecéz kniha Karola Rahnera Zmena štruktúry cirkvi ako úloha a šanca (1972). Tri otázky, ktoré Rahner nastolil – Kde sme? Co máme robiť? Ako môžeme uvažovať o cirkvi budúcnosti? – sú dnes pritom ešte aktuálnejšie a naliehavejšie než v čase, keď boli formulované. Medard Kehl opierať tieto otázky a pokúša sa ponúknuť odpoveď pre súčasnú situáciu katolíckej cirkvi v stredoeurópskom a západoeurópskom priestore vo svojej knihe s názvom Kam kráčí cirkev?. Podľa Kehla napätý vzťah medzi cirkvou a modernou treba vnímať v súvislosti s neľahkým vzťahom novovekého človeka, ktorý si uvedomuje svoju slobodu a individualitu voči inštitúciám vo všeobecnosti. Tento spoločenský proces svojím spôsobom zahrňuje aj veľké cirkvi. Tie preto nie sú vnímané predovšetkým tak, ako sa sami teologicky chápú, totiž ako „spoločenstvo viery“, ale ako „úradné cirkvi“, čo znamená verejné, svojimi zamestnancami reprezentované a byrokraticky usporiadané organizácie pre naplnenie všeobecných a súkromných náboženských potrieb (ako napríklad prekonanie strachu, spracovanie skúsenosti náhodnosti vlastnej existencie a hraničných skúseností, pomoc v krízach zmyslu života, rituálna integrácia individuálnych a rodinných životných „zastavení“ a iné). Pretože cirkvi sa tomuto očakávaniu tiež v značnej miere prispôbobi, ponúkajú našej spoločnosti nevyhnutne tento svoj vonkajší obraz, konštatuje Kehl. Tým sa však podľa autora dostávajú do ťažko riešiteľného rozporu. Čím viac sa snažia vyjsť v ústrety všeobecným spoločenským náboženským očakávaniam (evanjelická cirkev ešte výraznejšie ako katolícka), tým viac musia narážať na to, ako sa jednotlivci od týchto veľkých, anonymných, viery a náboženstvo „spravujúcich“ inštitúcií dištancujú, ako ich už len niekedy využívajú pre naplnenie náboženských očakávaní a ako ich už nehládajú ako životný priestor žitej viery. Ale platí aj obrátene. Keď cirkvi

za súasných podmienok dlhodobo rastúcej subjektivizácie a pluralizácie (práve v náboženskej oblasti) za veľmi nepravdepodobný. Preto si kladie otázku: Na čo sa oplatí dlhodobo zamerať? Na čo by sme mali v predstihu myslieť a už teraz klásť dôraz? Kehl si myslí, že obdobne k celospoločenskému atomizujúcemu trendu, ktorý predstavuje určité „prostredia zážitku“, ktoré sú voči sebe čoraz menej otvorené, dôjde pravdepodobne aj v katolíckej cirkvi (nie inak ako v modernom židovstve a protestantizme) k vytváraniu čoraz rozdielnejších teologicko-cirkevných prúdov a smerov, ktoré sa budú stretávať v celkom určitých sociálnych formách a ktorých vzájomná komunikácia sa bude utvárať pravdepodobne ešte ťažšie ako doteraz. Kehlovi sa zdá, že zásadný rozlišujúci znak takých skôr personálne ako miestne definovaných „prostredí rôznych smerov“ bude predovšetkým v rozdielnom základnom postoji k súčasnej fázi kultúrnej moderny a s tým nevyhnutne spojenému určeniu miesta cirkvi v tejto kultúre. Celkom iným smerom sa pravdepodobne budú aj vo vnútri katolic-

stupe voči konkrétnym ľuďom – má právo na vzťah, analogicky ku vzťahu k človeku, pripomína Kehl. Kniha Tomáša Halíka s názvom Vyzývan i nevyzývan ukazuje, že problém náboženskosti a kresťanskosti Európy je oveľa hlbší, komplikovanejší a subtilnejší, než sme si väčšinou ochotní pripustiť. Plodom prítomnosti kresťanstva v európskych dejinách sú aj mnohé hodnoty, ktoré museli byť prebojované proti tlaku cirkvi. V istom zmysle patrí ku „kresťanskému dedičstvu“ tiež (a práve) onen sekulárny a laický prúd, ktorý sa často negatívne vymedzuje voči cirkvám a náboženstvu. Halík sa domnieva, že „sekularita“ a „kresťanstvo“ sú nielen hlboko dejinami spojené ako dve tváre Európy, ale že patria k sebe ako dve strany tej istej mince. Keď má laický a sekulárny charakter modernej Európy naplniť svoj zmysel a deklarovaný cieľ, byť priestorom duchovnej slobody, potrebuje kresťanskú vieru ako svoj komplementárny prvok. Inak mu hrozí nebezpečenstvo, že sa zvrhne na intolerantné náhradkové náboženstvo. A naopak: kresťanstvo môže najlepšie rozvinúť svoj prínos

Súčasná jednostranná fixácia verejnej mienky na inštitucionálnu podobu cirkvi je nepochybne silne kultúrne podmienená a nemala by v žiadnom prípade stuhnúť do principiálne antiteologického a antipersonálneho chápania cirkvi.

kej cirkvi šíriť také prostredia alebo smery, ktoré sa výraznejšie otvoria vplyvom evangelikálnej či turičnej spirituality, a preto stavia na priamu, bezprostrednú konfrontáciu kresťanského zvestovania s modernou, myslí si Kehl. Podľa neho najširšie a najpestrejšie spektrum bude aj naďalej ponúkať cirkevný prúd, ktorý je síce z dôvodov svojej čoraz evidentnejšej spoločenskej menšinovej situácie a svojho vysokého vekového priemeru naladený skôr konzervatívne, ale je zásadne (v zmysle Druhého vatikánskeho koncilu) otvorený komunikatívnemu stretnutiu s modernou, teda normálny katolícky „stredný prúd“. Za predpokladu takých pokračujúcich procesov diferenciácie bude služba cirkevného úradu jednoty a správy (na všetkých rovinách) čoraz náročnejšia. Podľa Kehla však cirkev nie je len mamutia organizácia na obhospodarovanie kresťanskej tradície, ale je teologicky a skúsenostne doma v najrôznejších rovinách spoločného a osobného žitia viery. Súčasná jednostranná fixácia verejnej mienky na inštitucionálnu podobu cirkvi je nepochybne silne kultúrne podmienená a nemala by v žiadnom prípade stuhnúť do principiálne antiteologického a antipersonálneho chápania cirkvi. Aj ako inštitúcia cirkve predstavuje sociálnu veličinu, ktorú budujú a nesú ľudia a ktorá aj pri všetkom fakticky vzniknutom od-

Európe len v podmienkach duchovnej slobody a plurality, vtedy, keď odolá akémukoľvek pokušeniu triumfalizmu a klerikálnej úzkoprstosti. Dnešné kresťanstvo stojí pred výzvou prejsť od úzkej konfesionality novoveku („katolicizmu“, „protestantizmu“) ku „katolicite“, otvorenosti, ku ktorej patrí jednak ústretovosť voči „tým druhým“, ako aj umenie citlivo „rekontextualizovať“ vlastné tradície. Dokonca aj kritiku náboženstva a určitý typ „ateizmu“ Halík radí k „druhom náboženskej skúsenosti“, z ktorej môže kresťanstvo mnoho vyťažiť. Osobne si myslím, že v súčasnosti vystupuje naliehavo do popredia problém, ako žiť a odovzdávať kresťanskú vieru modernému človeku, s ktorým žijeme v pluralitnom svete. Pritom nemá ísť o lacné kompromisy, ale o tvorivý dialóg, ktorému sa musíme všetci ešte len učiť. Takýto dialóg predpokladá na chvíľu „zabudnúť“ na svoje presvedčenie a vcítiť sa do spôsobu myslenia druhého. Nemyslím si však, že by sme mali zostať len pri vzájomnom tolerovaní sa. Pravda, ktorú nikto nemôže vlastniť, lebo nás presahuje, je výzvou, aby sme, biblicky povedané, vstúpili do jej horizontu a usilovali sa z nej žiť. Len vtedy sa stanú naše náboženské a svetonázorové skúsenosti prínosom pre dnešný svet.

Štefan Šrobár

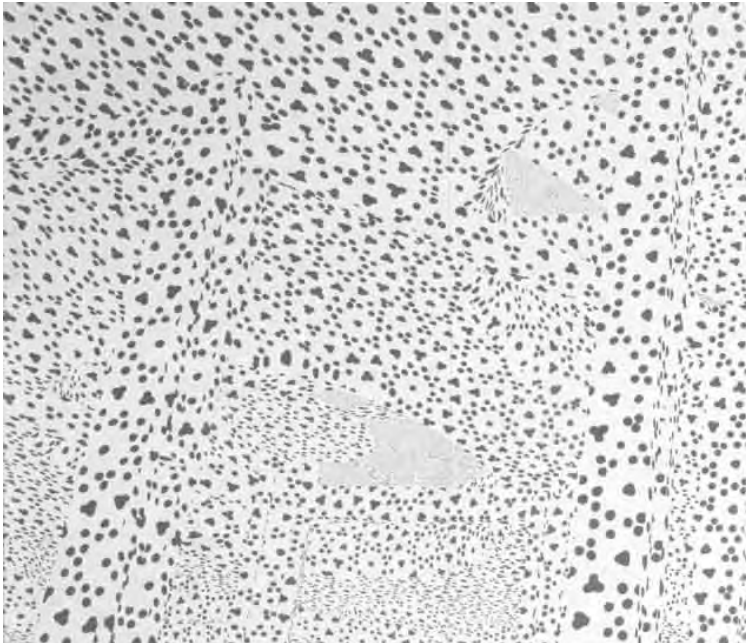
Čím viac sa cirkvi snažia vyjsť v ústrety všeobecným spoločenským náboženským očakávaniam, tým viac musia narážať na to, ako sa jednotlivci od týchto veľkých, anonymných, viery a náboženstvo „spravujúcich“ inštitúcií dištancujú.

stva, ale aj ponuka kresťanstva svetu spočíva v tom, že hovorí o zachraňujúcom Bohu, ktorý nám sľubuje záchranu v tomto svete, ba vôbec sľubuje zachrániť tento svet. Preto nehlása útek z tohto sveta, ale úsilie o jeho záchranu (spásu). Súvisí to s vierou kresťanov, že Boh sám v historickej hodine ľudstva prijal ľudskú tvár v Ježišovi z Nazaretu. Podľa Karola Nandráskeho, keď spisovatelia našej doby nehlásajú naplnenie života v záhrobí, ale upriamujú pozornosť na život tu na tejto zemi, obnovujú niečo z Ježišovho pohľadu. Otvárať oči pre zmysluplný zápas a dávať nádej na zmenu spolužitia ľudí bez ohľadu na

uspokojivo nesplnia tieto očakávania, keď sa proti týmto očakávaniám intenzívnejšie dovolávajú svojej vlastnej úlohy zvestovať evanjelium Ježiša Krista, volať ľudí k jeho nasledovaniu a zhromaždiť ich do Božieho ľudu, okamžite strácajú v spoločnosti ohlas a význam. Od určitého stupňa sklamaní si potom človek veľmi rýchlo hľadá prispôbovnejšie alebo „ľahšie udržiavateľné“ agentúry pre zmysel života. Kehl hľadá východisko z týchto problémov. Všeobecný návrat našich moderných európskych spoločností k cirkevne integrovanej religiozite, ako to bolo pred tzv. posunom modernizácie, však považuje Kehl

Naša spoločnosť a naša doba sú charakterizované rôznymi prejavmi pluralizmu: fakticky žijeme v multikulturálnej spoločnosti. V nej musí kresťanstvo znovu hľadať svoje miesto – medzi sekularizmom a konkurujúcimi náboženstvami, medzi konzervativizmom a pokrokovosťou, nezáujmom a angažovanosťou, uznávaním hodnôt a ignoranciou, fundamentalizmom a synkretizmom. Kto chce pocítiť fascináciu kresťanstva, musí to urobiť v stretnutí s týmto pluralizmom. Pokúsil sa o to Hans Waldenfels vo svojej knihe Fenomén kresťanství. Kto si kladie otázku náboženstva, musí vedieť, že silný antropocentrizmus novej doby podstatne zmenil záujem o náboženstvo. V popredí dnes stojí praktický záujem, funkcia, ktorú plní náboženstvo v konkrétnom

Toby Ziegler, Je t'a dore, baby, Galéria J. Koniarka v Trnave (19. 5. – 2. 7. 2006)

Dotyky s Polynéziou

- ▲ Vladimír Ustohal
- ▲ Češi na Tahiti a Markézách
- ▲ CERMA 2005
- ▲ 263 strán
- ▲ 360 Kč

Pred rokmi, ešte za predchádzajúceho režimu, sa mi ohlásil Vladimír Ustohal a rozhovoril sa o téme, ktorá ma upútala. Dokonca za mnou aj pricestoval do Ústavu orientalistiky SAV. Veľmi vážne sa zaujímal o Polynéziu – konkrétne o osud československých prisťahovalcov vo Francúzskej Polynézii, predovšetkým na ostrove Tahiti, ktorí sa tam začali usádzať niekoľko rokov po prvej svetovej vojne. V rukopise mal pripravenú históriu tejto migrácie, jej začiatok, priebeh i výsledky; bolo to napohľad exotické podujatie, ale preňho vôbec nie výstredné. Ako mladý človek sa zoznámil s rodinou Jeřábkovcov, ktorí sa na Tahiti prisťahovali medzi prvými, ale napokon sa predsa len vrátili domov. Niekoľkoročné kontakty s nimi utvrdili Vladimíra Ustohala v predsavzatí venovať sa tejto historickej epizóde a vydať o nej knihu. Takýto návrh sa vtedy zrejme zdal vydavateľom až príliš exotický a autor nepochodil. Obrátil sa na mňa s prosbou, či by som mu nepomohol s vydaním jeho diela na Slovensku. Samozrejme, že som mu vyšiel v ústrety, ale úspech som nemal. Vysvetľoval som si to všelijako a až po čase mi svitlo, prečo takáto kniha vtedy nevyšla. Jednou z príčin váhania či odmietania bol pravdepodobne fakt, že podnet k takejto vysťahovaleckej či presídľovacej akcii vyšiel začiatkom 20. storočia od Milana Rastislava Štefánika. Ten počas pobytu na Tahiti celkom vážne rokoval priamo vo Francúzskej Polynézii s vplyvnými osobnosťami o možnosti založenia takzvaného Nového Slovenska na tichomorských ostrovoch spravovaných Francúzskou republikou. Prirodzene, pred osemdesiatym deviatym rokom, ako vieme, politická atmosféra u nás nežičila propagácii podobnej iniciatívy, ba ani zmienkam o Štefánikovi. Kontakty medzi pánom Ustohalom a mnou potom pokračovali korešpondenciou a výmenou kníh – ja som mu medziiným poslal duplikát pozoruhodnej knihy Bohumíra Lindauera, českého maliara, ktorý žil veľa rokov na Novom Zélande a ako jeden z mála umelcov dostal možnosť malovať portréty maorijských náčelníkov v druhej polovici 19. storočia, keď ešte pôvodná kultúra Maoriou sčasti dožívala.

Naše styky neskôr na niekoľko rokov utíchli. Netušil som, že Vladimír Ustohal chcel priblížiť verejnosti osudy exotickej migrácie preto, že s podujatím sa zoznámil v chlapčenských rokoch a na čosi také predsa nemohol zabudnúť. Dlhो som váhal, či sa mám ozvať alebo nie. Mlčanie som sa rozhodol prerušiť koncom roka 2005, keď som náhodou natrafil v kníhkupectve na Ustohalovu najnovšiu knihu Češi na Tahiti a Markézách a vzápätí som zistil jeho adresu. Napísal som mu teda list, priložil vlastnú novú knihu o polynézskej mytológii a prosil som ho, či by mi nemohol poradiť, ako sa dostať k jeho prvej knihe s názvom Tahitská Odysea. Odpoveď od autora dlho nechodila, a keď som takmer o dva mesiace dostal zo Šľapaníc pri Brne balík, žiadaná kniha v ňom bola – ibaže,

žiaľ, s úmrtným oznámením. S čímisi takým som veru nerátal. Vladimír Ustohal zomrel „po dlhej a ťažkej chorobe“ pár dní po Vianociach, zrejme práve v čase, keď som mu písal. Knihu mi láskavo poslal Igor Vlach. Som mu za knihu veľmi vďačný.

Vladimírovi Ustohalovi sa teda po dlhom čase a takrečeno v poslednej chvíli predsa len podarilo realizovať dávny zámer. Tahitská Odysea, jeho prvá kniha, sa zameriava na pohnuté osudy Františka Jeřábka, rodáka z Tišnova pri Brne, ktorý sa po rokoch cestovania svetom na dlhší čas usadil na Záveterných ostrovoch, teda v blízkosti Tahiti. Tahitská Odysea bola akousi ouvertúrou k Ustohalovmu hlavnému dielu – k jeho nedávnej knižnej práci Češi na Tahiti a Markézách, obsahujúcej množstvo krásnych autentických ilustrácií, farebných aj čiernobielych, a samozrejme s bohatým súpisom literatúry týkajúcej sa rozličných aspektov problematiky.

Nemožno nevyzdvihnúť dôkladnosť, s akou autor spracoval tematiku. Potvrďuje to obširná bibliografia knižných i časopiseckých publikácií. Vydaníu knihy teda nevyhnutne predchádzala dlhoročná mravčia práca s rozmanitými prameňmi, ktoré sú v mnohých prípadoch ťažko dostupné, často aj preto, že boli publikované krátko po prvej svetovej vojne.

Vladimír Ustohal pátral po prítomnosti krajanov v Polynézii aj v období pred vznikom samostatného československého štátu. Najväčšiu poznávaciu hodnotu podľa neho mal spis Missie

vislosti s možnou slovenskou kolóniou v Tichomorí o ostrove Tubuai južne od Tahiti, ale v skutočnosti išlo o podstatne menší ostrov v blízkosti Bora-Bory, ktorý ostrovania volali Tupai, takže pri troche nepozornosti sa jeho názov dal ľahko popliesť s pomenovaním oveľa väčšieho ostrova Tubuai, patriaceho do archipelu známeho aj ako Austrálne ostrovy.

Po nečakanej Štefánikovej smrti nebol na Slovensku človeka, ktorý by mohol pripomínať túto tropickú alternatívu. Verejnosť českej časti štátu bola však na dobrodružstvo tohto druhu lepšie pripravená. Češi už čo-to vedeli o existencii tropického ostrovného sveta protinožcov aj z čítania osobných zážitkov cestovateľov. K dobrodružnému cestovaniu zjavne vyzývalo alebo aspoň romanticky vábilo rozšírené a móдне tramské hnutie, ktoré sa na Slovensku šírilo podstatne pomalšie a so značným oneskorením.

Štefánik podnikol cestu do Francúzskej Polynézie dva razy. Najdlhší bol jeho prvý pobyt; do Pape'ete sa pripravil 27. apríla 1910 (pozoroval Halleyho kométu a úplné zatmenie, pripravil meteorologickú stanicu). Po návrate do Paríža (20. júla 1911) dostal ako odmenu za zásluhy cenu dvetisíc frankov (zásluhu na tomto uznaní mal zjavne matematik a filozof Henri Poincaré). Na opätovnú cestu do Polynézie Štefánik nezašiel. Obrátil sa na francúzske úrady s upozornením na potrebu vybudovať na južnej pologuli observatórium i klimatologickú stanicu. Koncom augusta 1913 Štefánik nastúpil na druhú cestu do Pape'ete. Lenže dokončeniu hviezdárne na Tahiti sa už nemohol venovať. Mal aj diplomatické povinnosti a stratil spojencov na ministerstve námorníctva, ktorým by záležalo na urýchlení realizácie projektu. Vláda Francúzskej republiky sa síce rozhodla predsa len zriadiť rádiostanice na Tahiti aj na Novej Kaledónii, ale už bolo neskoro. Na

všimá si len ich meniaci sa počet, ale aj majetkové pomery a začleňovanie do komunity Spoločenského súostrovia, ale aj prípadné návraty domov. Neobmedzil sa len na tých usadlíkoch, čo sa zaujímal o Tahiti a okolité ostrovy, ale písal aj o tých, ktorí napríklad odišli na Nový Zéland. Podľa znenia priezvisk boli v roku 1934 na Novom Zélande aj nejakí Slováci. Pravda, na Severnom ostrove už dávnejšie založili vlastnú dedinu prisťahovalci z Čiech; dedina dostala názov Puhoi (dnes okres), nachádza sa 55 kilometrov severne od mesta Auckland a volá sa podľa materskej dediny vzdialenej približne 100 kilometrov od Prahy. Podľa dokumentov prišli v roku 1863 a dovedna ich bolo osemdesiattri. Osada Puhoi si získala v Aucklande meno najmä vďaka poschodovému hotelu v koloniálnom štýle, známemu pod názvom Puhoi Pub. Podnik je vychýrený zbierkou historických fotografií, dokumentov, ale i licenciou na originálny alkoholický nápoj z roku 1879. Z vlastnej skúsenosti môžem dodať, že obyvatelia Aucklandu vedia o existencii Puhoi, vedia o tom, že osada bola osídlená českými Nemcami a miestni obyvatelia ich vnímali podobne, ako my vnímame Kocúrkovanov. Preto, to sa mi nikdy nepodarilo zistiť.

Pamätám sa, že v roku 1965 v meste Rotorua mal vlastnú reštauráciu istý Karel Pihera, pôvodom z Moravy. V tom čase i najnoblesnejšia reštaurácia v centre Aucklandu patrila rodákovi z Prahy. Vtedy ešte Nový Zéland, nevynímajúc Auckland, pôsobil dojmom vidieckeho Anglicka. Automobilová premávka bola riedka, bežne sa dovážali použité automobily napríklad z Japonska, zločinnosť sa blížila k nule (v domove pre študentov spravovanom metodistami sa dvere vlastne ani nezamykali), na Južnom ostrove som sa cítil ako v Škótsku. A hostince sa

zatvárali presne o šiestej večer. Väčšine ľudí po skončení zamestnania veľa času nezostávalo, takže konzum účinnejšieho množstva piva si vyžadoval urýchlenú procedúru. Nedele mali takpovediac pôstny charakter a v období od Vianoc do polovice januára boli zatvorené ešte aj kiná. Najstaršie mesto juhu Dunedin sa hrdilo škótskou tradíciou – Dunedin je vlastne Edinovo mesto, teda akýsi nový Edinburgh. A nostalgiou zaváňal i Christchurch, najväčšie a najdôležitejšie centrum celého Južného ostrova. Dunedin prosperoval oveľa skôr najmä vďaka náleziskám zlata, ktoré prilákali množstvo zlatokopov. Keď sa náleziská vyčerpali, mesto sa vrátilo do meditačnej atmosféry a oživovali ho hlavne študenti veľkej a renomovanej univerzity.

Prečo vlastne odbočujem do prostredia Ďalekého juhu Nového Zélandu? Na záver zaujímavej práce Vladimíra Ustohala som sa chcel pristať pri rozdielnom postoji Čechov a Slovákov k možnosti usadiť sa na opačnom konci sveta. Možno to súvisí s väčšou odhodlanosťou Čechov pustiť sa i do riskantnejších podujatí, prípadne s vyššou mierou informovanosti. Ako uvádza Vladimír Ustohal, v roku 1948 žilo na Novom Zélande len asi 50 Čechoslovákov; nepochybujem, že Slovákov bolo medzi nimi veľmi málo. V roku 2001 počet Čechov stúpol na 1000 a počet Slovákov na 200. Za môjho prvého pobytu na Novom Zélande (v rokoch 1965 až 1966) boli tieto čísla podstatne menšie. V súčasnosti, pokiaľ viem, mladí ľudia neváhajú z rozličných dôvodov vycestovať na Nový Zéland. Krajina je zrejme otvorenejšia než bývala v šesťdesiatych rokoch. Na rozdiel od minulosti sa spolu s mnohými inými štátmi prestala uzatvárať pred cudzincami.

Viktor Krupa

Štefánik celkom vážne rokoval vo Francúzskej Polynézii o možnosti založenia takzvaného Nového Slovenska na tichomorských ostrovoch.

tichomořské od F. X. Škorpíka (1854) a vieme, že v druhej polovici 19. storočia pôsobil na Novom Zélande Bohumír Lindauer, ktorý mal v maorijskom prostredí jednu nezanedbateľnú prednosť – nebol Brit, a to bolo veľmi dôležité v období, keď sa Briti vo veľkom usádzali na Novom Zélande, zaberali domáciom obyvateľom pôdu a bojovali s nimi. Práve vďaka tejto okolnosti mal Lindauer prístup do maorijských kmeňových spoločenstiev a portrétoval toľko maorijských náčelníkov ako nik iný. Jeho maľby z takmer nedotknutého prostredia sa vystavujú v Aucklande na Severnom ostrove Nového Zélandu a doviezol som si odtiaľ dve rozdielne vydania knihy Maori Paintings obsahujúcej päťdesiat malieb z Partridgeovej zbierky sedemdesiatich diel tohto maliara, ktorý emigroval z niekdajšieho Rakúsko-Uhorska, aby nemusel narukovať do armády. Mimochodom, Lindauer chcel údajne odcestovať do Ameriky a na loď smerujúcu do južnej hemisféry nasadol omylom.

Možnosti sťahovania do Ameriky, tradičného cieľa vysťahovalcov z celého Rakúsko-Uhorska, sa od čias prvej svetovej vojny značne obmedzili. Možno preto sa novú cieľovú krajinu pre Slovákov pokúšal Milan Rastislav Štefánik, v tom čase už francúzsky občan, hľadať na južnej pologuli. O pokuse založiť vo Francúzskej Polynézii slovenskú kolóniu sa zmienil Štefánik svojim hosťiteľom Kráľovcom, slovenským usadlíkom v San Franciscu v auguste 1920 a od nich sa to dozvedel Archibald Václav Novák. Uvádza to vo svojej knihe Tahiti – rajské ostrovy južných morí (1923). Ako spomína Vladimír Ustohal, Jan Havlasa, cestovateľ a znalec Polynézie, ktorý poznal Štefánika ešte zo študentských čias v Prahe, reagoval na Novákovu zmienku rázne a nesúhlasne. Neskoršie však tento svoj negatívny postoj korigoval.

Karty trochu zamiešala nedostatočná znalosť polynézskej toponymie. V knihe Návraty do Polynézie po Štefánikových stopách (Kele – Musil 1996) hovorí v sú-

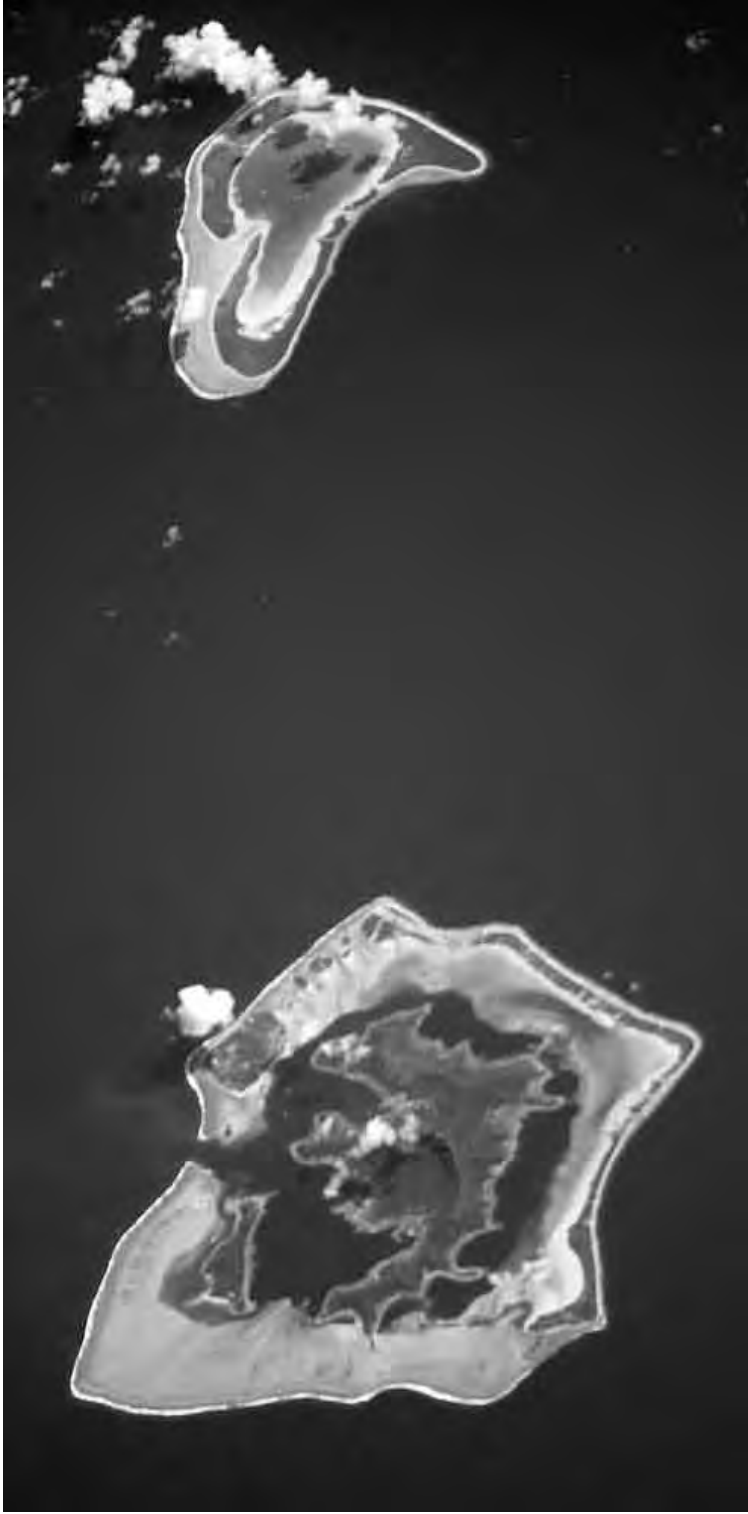
Tahiti sa zdržal len niekoľko dní a vojna ovplyvnila chod udalostí. A po víťaznom skončení vojny Štefánikovi zvýšilo ledva pol roka života.

Osobnosť Milana Rastislava Štefánika žila v povedomí občanov republiky do značnej miery zásluhou aktivity českého spisovateľa Jana Havlasu, autora krásnej literatúry i cestopisov (mnohých z Tichomoria), ako aj jeho krajan Archibalda Václava Nováka, takisto literárne činného, hoci menej úspešného. Novák za pobytu na Tahiti prevzal od Amédeta skromnú Štefánikovu pozostalosť; viaceré z týchto predmetov ponúkal Novák rozličným ustanovizniám, ale márne. Bratislavské múzeum koncom šesťdesiatych rokov odmietlo odpovedať na túto bezplatnú ponuku; iba riaditeľ Matice slovenskej v Martine ponuku prijal.

V apríli 1924 pražské Národní listy uverejnili v krátkom čase tri fejtóny. V poslednom autor Miloš Ably z Tahiti otvorene upozorňuje na Štefánikovu iniciatívu „Nové Slovensko“, vyzdvihuje klimatické a prírodné podmienky ostrova Tupai a najmä zdôrazňuje absenciu demoralizujúcich prvkov a čínskych živlov. Fejtóny skutočne vyvolali živú korešpondenciu zo strany záujemcov o osídlenie ostrova Tupai. Vysvitlo, že skutočným menom Miloša Ablyho je Řivnáč Ivanovič. Ten predstavoval záujemcom život vo Francúzskej Polynézii veľmi optimisticky a A. V. Novákovi slúži ku cti, že sa vyjadroval triezvejšie. Ilustruje to ukážka z cestopisu Tahiti – rajské ostrovy južných morí (Praha 1923: „I já, hned prvního večera v den příjezdu, když slunce zapadlo a šedé mlhy zahálily Ostrovy, pocítil jsem ostře úžasnou odloučenost a ztracenost těchto zemí na konci světa. A i později, všechny ty večery, které jsem tam prožil, byly stejně úděsné a beznadějné.“).

Vo svojej dôkladne a starostlivo napísanej knihe Vladimír Ustohal zhrnuje poznatky z najrozličnejších prameňov, ktoré sledujú a zaznamenávajú pohyb prisťahovalcov z Československa. Ne-

Ostrovy Bora-Bora a Tupai (hore), satelitná snímka, archív K&S

Fiktívne stretnutie dvoch osvietencov

- ▲ John Stuart Mill
- ▲ **Logika liberalizmu**
- ▲ Preklad Emil Višňovský
- ▲ Kalligram 2005
- ▲ 888 strán
- ▲ 600 Sk

- ▲ Milan Valach
- ▲ **Marxova filozofie dějin**
- ▲ Nakladatelství L. Marek 2005
- ▲ 88strán
- ▲ 139 Sk

Nie je doložené, že by sa dva-ja klasici – John Stuart Mill (1806 – 1873) a Karol Marx (1818 – 1883) – vôbec niekedy stretli. Mill Marxove práce neštudoval, zatiaľ čo Marx v Kapitáli kriticky reflektoval Millove Princípy politickej ekonomie a poznal aj jeho Systém logiky. Marxizmus sa stal dominantnou politickou ideológiou vzbury po prvej svetovej vojne a ustupuje od konca búrlivých šesťdesiatych rokov. Peripetie liberalizmu boli zložitejšie, konfrontácia s kolektivistickými ideológiami ho po prvej svetovej vojne

Spoločnosť môže zakázať všetky prirodzené ujmy, ale nemala by zakazovať každú konvenčnú ujmu len na základe toho, že predmetné konanie niekoho poburuje.

čiasťočne zatlačila do úzadia a svoju životaschopnosť aj mimo anglosaského sveta preukázal, hoci dnes kritizovaný z pozície komunitarizmu, v ostatnom štvrtstoročí.

Mill na základe slávnej eseje O politickej slobode považujeme za jedného zo zakladateľov liberalizmu. Ako obranca individuálnej slobody sa postavil proti viktorianskej spoločnosti: proti jej autoritárstvu, dogmatizmu, antiintelektualizmu, masovej priemernosti, konformizmu, tlaku verejnej

mienky, despotizmu návykov, mravnému pokrytectvu. Mill sa vyrovnáva s liberalizmom v dvoch interpretáciách, s anglickou s dôrazom na individuálnu slobodu, resp. francúzskou v dielach osvietencov a ideológov Francúzskej revolúcie, pripúšťajúcou „všeobecnú vôľu“. On sám sa nedá jednoznačne zaradiť, ani mu nemožno udeliť nálepku eklektika, lebo k obom prispel vlastnou originálnou argumentáciou. Neprevzal jednoducho Lockovu spoločenskú zmluvu a pojem prirodzených práv človeka, ale prispel k definícii liberálneho pojmu slobody. Vlastné argumenty ho zrejme viedli ku kritickému posudzovaniu „tyranie väčšiny“ v zhode s Alexisom de Tocqueville (1805 – 1859), reprezentujúcim „výnimku“ vo francúzskom kontexte tým, že v priebehu americkej revolúcie odhalil nebezpečenstvo „demokratického despotizmu“. Millova slávna formulácia negatívnej slobody je exkluzívna a radikálna: „Cieľom tohto spisu je dokázať istý veľmi jednoduchý princíp, ktorý je povolaný celkom upraviť donucovacie a mocenské zaobchádzania spoločnosti s jednotlivcom, či už ide o prostriedky fyzického násillia v podobe zákonných trestov, alebo morálneho nátlaku verejnou mienkou. Týmto princípom je, že jediným cieľom, ktorý ľudí oprávňuje zasahovať – či už individuálne, alebo kolektívne – do slobody konania iných, je sebaobrana. Jediným účelom, kvôli ktorému sa môže moc spravodlivo použiť proti ktorémukoľvek členovi spoločnosti aj proti jeho vlastnej vôli, je zabrániť ubližovaniu iným. Vtedy vlastné dobro jednotlivca, telesné alebo morálne, nie je dostatočným oprávnením.“

Mill pomenoval problém, ktorý chce vyriešiť, ako občiansku alebo spoločenskú slobodu. Ak obmedzenie slobody nátlakom zákona je zlo, tak žiadnu slobodu nie je dovolené obmedziť viac, než aby sme sa vyhlí ešte väčšiemu zlu (napr. Anarchii). Takéto obmedzenie slobody prostredníctvom represívneho trestného zákona je legitímne výlučne podľa jediného princípu: zabrániť ujme druhému. Keďže každý čin aj zákon sa niekoho dotkne, treba presne stanoviť, čo je to ujma; ide o konanie zlé už svojou podstatou a nielen na základe nejakej konvencie – fyzické násillie, krádež, podvod. Nikto nemôže fyzicky inzultovať, okradnúť alebo podviesť sám seba, takže pred prirodzenou ujmou samého voči sebe nechráni zákon, Mill dokonca obhajuje výstrednosť ako prejav individuality. Spoločnosť môže zakázať všetky prirodzené ujmy, ale nemala by zakazovať každú konvenčnú ujmu len na základe toho, že predmetné konanie niekoho poburuje.

Filozofické názory na politickú slobodu pochopiteľne za stopäťdesiat rokov od vydania Millovej eseje prešli podstatnými zmenami. Isaah Berlin charakterizoval Millov pojem slobody

Millovej špecifikácie nie je nezlučiteľná s určitými druhmi autokracie. Na základe toho Berlin vytvoril pozitívnu koncepciu slobody, odvodenú z túžby individua byť svojím vlastným pánom, aby jeho život a rozhodnutia záviseli od neho a nie od vonkajších síl hocijakého druhu. Keďže všetky pozitívne ideály ľudstva sú nekompatibilné, liberál sa musí zrieknuť pojmu konečnej harmónie a môže ponúknuť iba pluralizmus s mierou negatívnej slobody a ideál slobodne si vyberať ciele bez toho, aby sme pre ne požadovali večnú platnosť. Významný predstaviteľ filozofie komunitarizmu Charles Taylor ide ešte ďalej, v známej stati Omyl negatívnej slobody (1985) pomenúva pozíciu stúpcencov idey negatívnej slobody mentalitou „Maginotovej línie“, pretože táto od Hobbesa odvodená mentalita zaručuje porážku. V rámci negatívnej slobody nezáleží na tom, či danú možnosť využijeme, zatiaľ čo pozitívna verzia slobody sa vzťahuje najmä na kontrolu nad vlastným ži-

Hoci sa zakladatelia i apologéti marxizmu zaklinali dialektikou, a teda prekonaním vulgárneho ekonomizmu, v podstate mu marxistická filozofia dejín schematickým výkladom podľahla.

votom, takže pojem slobody sa spája so skúsenosťou a nie iba s možnosťou slobody; pritom sama negatívna sloboda nestačí, lebo sú aj iné hodnoty a až úsilie o ne dáva životu zmysel. Z historického aspektu podľa Taylora liberalizmus bránil ideu negatívnej slobody v obrannej pozícii vo vzťahu k rôznym variantom autoritárstva, bolo to však za cenu rezignácie na koncept individuálnej sebarealizácie, čo sa mu javí ako strata významného liberálneho potenciálu (dôkazom má byť Taylorova procedúra tzv. „silného hodnotenia“).

Mysliteľ tak širokého rozhľadu ako Mill si nemohol nevšimnúť narastajúceho socialistického hnutia a na sklonku života napísal štyri kapitoly neúplnej monografie Kapitoly o socializme. Vychádza z toho, že až do jeho doby nebola inštitúcia vlastníctva spochybňovaná. Stalo sa, že diskusia začala zahŕňať triedy, ktoré nemajú takmer nijaké vlastníctvo, pracujúce triedy, odmietajúce legitimitu a užitočnosť súkromného vlastníctva v mene verejného prospechu. Treba preto preskúmať dve súperiace teórie: teórie súkromného vlastníctva a teórie socializmu. Všetky školy socializmu sa zhodujú na nedostatkoch v ekonomickom usporiadaní existujúcej spoločnosti, pričom prvým spoločenským zlom je zlo chudoby, druhým nesprávne konanie ľudí, tretím konkurencia (v tomto používa argumenty Fourierových nasledovníkov). Zatiaľ čo systémy Fouriera a Owena predpokladajú malé sebestačné jednotky, kontinentálni revoluční socialisti navrhovali riadiť všetky produktívne zdroje krajiny prostredníctvom jednej centrálnej vlády a teda zabráť všetok majetok krajiny. Mill kritizoval zjednodušené predstavy socialistov o fungovaní spoločnosti, v ďalšom uvažoval o podmienke morálnej kultivovanosti a varoval pred tým, aby boli nepripravené populácie predčasne nútené do komunistickej spoločnosti, dokonca aj keby taký pokus umožnila politická revolúcia. Komunizmus podľa jeho názoru neponúka oproti systému súkromného vlastníctva nijaké výhody, vo vzťahu k riadiacim mysliam má výrazné nevýhody a rieši svojvoľným spôsobom otázky, ktoré sa v starom systéme riešia možno zlým spôsobom, ale spontánne. Na druhej strane akceptoval, že spoločnosť je oprávnená zrušiť alebo zmeniť akékoľvek konkrétne vlastnícke právo, ak

stojí v ceste verejnému blahu, pričom vlastníci majú spravodlivý nárok na kompenzáciu zo strany štátu.

Mill použil dva argumenty, ktoré by Marx určite akceptoval: socialistické teórie môže potvrdiť alebo vyvrátiť iba spoločenská prax, otázka možností socializmu ostáva otvorená do budúcnosti. Mill, keby jeho názory poznal, by ho zaradil medzi revolučných socialistov a zásadne by s ním nesúhlasil, pretože Marx postuluje antagonisticý konflikt tam, kde Mill uvažuje o možnej harmónii v budúcnosti. Marx je odchovancom ideí osvietenstva nielen v metodológii, v rozchode s mla- doheglovcami totiž odmietol okrem iného aj osvietenské ilúzie sociálneho perfektibilizmu, ktoré sa mu nezda- li byť dostatočne konzekventné. Marxov program revolučnej premeny sveta je radikálny: pokiaľ filozofi dosiaľ svet iba vysvetľovali, jemu ide o to svet zmeniť a to na základe poznania „historickej nevyhnutnosti“.

Autor štúdie o Marxovej filozofii dejín Milan Valach oprávnenne poukazuje na potrebu diskusie o Marxovej filozofii, Marx tak či onak patrí k najvplyvnejším mysliteľom moderných dejín. Odmietia pritom, že by odmietnutie komunistických totalitných režimov malo byť dostatočným dôvodom na masové odmietnutie Marxa alebo jeho diskreditáciu, lebo idea centralizovanej totalitnej diktatúry sa nachádza výlučne u Lenina. Valach postupuje

od teoretických zdrojov (otázky práce a vlastníctva) k základným kategóriám historického materializmu. Aplikáciou marxovskej metódy na hľadanie strateného „revolučného“ subjektu dospel k záveru, že „moderný pojem proletariátu“ v zmysle nositeľov budúceho spôsobu výroby netvorí tí najviac pauperizovaní, ale autonómni a súčasne solidárni zamestnanci, ktorí nevlastnia výrobné prostriedky, a v miere, akou rapídne napredujú inovácia technológií (výrobné prostriedky), je pre nich čím ďalej, tým viac ekonomicky nevýhodné a personálne neprijateľné prijímať nad sebou vládu iných, t. j. vlastníkov výrobných prostriedkov.

Ako je známe, pokusom o nastolenie historickej metafyziky, založenej na primáte ekonomických aktivít a záujmov, ktorý tak či onak ovplyvnil historické peripetie minulého storočia, bol marxizmus. Hoci jeho zakladatelia i apologéti sa zaklinali dialektikou, a teda prekonaním vulgárneho ekonomizmu, v podstate mu marxistická filozofia dejín schematickým výkladom prvotnosti a druhotnosti (základne a nadstavby, čo sa snažil korigovať E. Fromm) najmä v stalin- skej dezinterpretácii podľahla. Zdalo by sa, že v postmodernej dobe s jej akcentovaným poriadkom chaosu, všezahrňujúcim pluralizmom a prehnaným hodnotovým relativizmom nemá opodstatnenie žiadna metafyzika, prípadne ideológia s nárokom na totálnu platnosť, kryptoekonomizmus ako neoliberálna ideológia globalizmu sa však výrazne presadzuje. Keďže marxizmus reprezentuje jedinú modernú explanačnú teóriu, poukazujúcu na rozhodujúcu úlohu ekonomických záujmov, možno každý fundovaný príspevok do diskusie o Marxovej filozofii dejín jedine uvítať.

A možné úvahy z fiktívneho stretnutia dvoch klasikov? Mill by mohol konštatovať, že jeho výhrady k presadzovaniu socializmu, týkajúce sa osobitne revolučného variantu, boli opodstatnené. Marx by vnímal proces globalizácie ako potvrdenie teórie o primáte ekonomickej základne a o narastaní pauperizácie nadbytočnej, resp. už zbytočnej väčšiny obyvateľstva, hoci by musel priznať, že nastala premena proletariátu z triedy osebe na triedu pre seba. Obaja, Mill i Marx, boli vo vzťahu k budúcnosti optimisti. Millova idea harmónie po prekonaní doby prechodu by sa v budúcnosti potvrdila, keby nastal koniec dejín v zmysle definitívneho nastolenia liberálnej demokracie, ktorej jedinou úlohou je manažovať ekonomiku. Marx by nemal problém konštatovať, že transformácia kapitalizmu na postkapitalistickú spoločnosť dokazuje, že tento ešte nenaplnil svoju historickú úlohu; nemal by však problém s tým, že nevie kedy a akým spôsobom, hoci nevyhnutne azda vo vzdialenejšej budúcnosti, bude odstránené odcudzenie práce a vykorisťovanie človeka človekom.

Ladislav Hohoš

Iva Sýkorová, bez názvu, 2005

Kuchárka volebných stratégov

- ▲ Andrzej W. Jabłoński a kol.
- ▲ Politický marketing
- ▲ Preklad Lumír Kopeček
- ▲ Barrister & Principal 2005
- ▲ 208 strán
- ▲ 389 Sk

Politický marketing na Slovensku na jar 2006 znamená čítať úvod do teórie a pozorovať úvod do praxe. Čítané na strane 38 vidím na bilborde pri diaľnici, zapnem v nedeľu na obed Jednotku a som na strane 128. Poučné, zá-

bavné, inštruktívne. Dobrý timing, lebo aj do slovenskej politiky vstúpil politický marketing a český preklad poľských odborníkov, ktorí vychádzajú najmä z amerických autorov (a skúseností) je vhodným doplnením diery na domácom knižnom trhu. Prax marketingových politických kampaní je zatiaľ omnoho profesionálnejšia než teoretická reflexia.

Ale poďme pekne po poriadku. Genéza pojmu marketing spadá do začiatku 40. rokov. Podľa nej marketing je „realizace ekonomické činnosti vztahující se k přemístňování zboží a služeb od producenta ke konzumentovi nebo uživateli“. Politický marketing vznikol o niekoľko desaťročí neskôr a slúži na dosahovanie podobných cieľov na politickom trhu. V štvorfunkčnom modeli závislých premenných tam, kde ekonomický marketing umiestňuje produkt, politický dáva verejné osoby (napr. politikov), skupiny, politické projekty, myšlienky; tam, kde v ekonomickom modeli je cena, v politickom spoločenská podpora, ekonomika používa distribúciu (tvarov služieb), politickí stratégovia schopnosť preniknúť k občanovi prostredníctvom politickej kampane. Unikátny charakter politického trhu a iná podoba produktu si žiada používať iné techniky, ktoré na jednej strane umožnia presadzovať určité ideologické požiadavky a politické hodnoty, ktoré reprezentujú politické strany, na druhej strane tieto techniky dávajú možnosť

vytvárať takú ponuku, ktorá vychádza v ústrety predpokladaným potrebám občanov. Takáto zložitá situácia vedie neraz k tomu, že ani dobre remeselne realizovaná politická kampaň neprinesie zamýšľané politické výsledky – inými slovami volebné víťazstvo. Na túto „záľudnosť“ upozorňujú autori už na prvých stranách, takže ak čakáte zaručený recept, ďalej už nemusíte ani študovať.

Evolúcia politických kampaní má svoju postupnosť. V kolíske politického marketingu – v Spojených štátoch – nasledovali jednotlivé etapy takto: V 50. a 60. rokoch boli kampane orientované predovšetkým stranícky, bola to doba pevných elektorátov a tradičných socioštruktúrnych väzieb, ktoré hovorili o tom, ktorá spoločenská skupina koho volí už x-tú generáciu. Expanzia televízie priniesla personalizáciu politiky a všemocnosť imidžu a kampane sa preorientovali na kandidáta.

Dnes už európske kampane v mnohých prípadoch dovádzajú princíp politického marketingu do podôb, ktoré sú americkej politike na míle Atlantiku vzdialené.

Zhruba od polovice 70. rokov sú kampane orientované na voliča. Najdôležitejšia je schopnosť prezentovať politickú ponuku – kandidáta alebo program – občanom – konzumentom = voličom. V pozadí prípravy takejto kampane stojí predovšetkým dôkladná analýza potrieb voličov, ktorá umožňuje správnu formuláciu predloženej ponuky – politického produktu, ktorý bude v súlade s očakávaniami príjemcov.

Spojené štáty sa stali priekopníkom marketingovej politickej kampane a v počiatočných aplikovaniach týchto postupov v Európe sa zaužívalo spojenie „amerikanizácia“ volebných kampaní. Dnes to už nie je namieste – európske kampane v mnohých prípadoch dokonca dovádzajú princíp po-

litického marketingu do podôb, ktoré sú americkej politike na míle Atlantiku vzdialené. Ako príklad môžeme uviesť marketingové presadenie virtuálnych strán (strán televíznej obrazovky) á la Forza Italia (ale dajú sa dosadiť aj iné príklady), ktorej politický nástup bol konštruovaný ako marketingová operácia. Neduživý politický obsah kompenzuje starostlivý výber a definícia cieľovej skupiny, excesívna televízna kampaň, metódy direct marketingu či prepracovaný styling lídra.

Kľúčovým momentom politických kampaní marketingového typu sú duely kandidátov v priamom prenose. Od historicky prvého – Nixon vs. Kennedy v roku 1960 (ktorý vraj sledovalo 90 percent Američanov) – sa v tejto sfére mnohé zmenilo. „Teledebaty“ však každopádne patria k dramatickým vrcholom predvolebného boja a konajú sa vo väčšine demokratických štátov. Výnimkou

aj samotné voľby. Nuž, ľudskosť niekedy volí či ocenia viac ako napúdrovaný perfekcionizmus. Ale kto to vie odhadnúť? Je to väčšie umenie, akorobiť z vody Coca-Colu.

Politický marketing nemôže existovať bez výskumov verejnej mienky. Autori o nich uvažujú predovšetkým v polohe služby pre stratégie kampaní – čiže ako zdroja dát o politickom trhu, cieľovej skupine, testovaní posolstiev, imidžu etc. až po hodnotenie účinnosti kampane. Pre politika je dôležité: vyhral – nevyhral, stratég si musí odpovedať aj na otázku prečo? Najmä keď výsledok nenaplnil očakávania.

Kniha Politický marketing definuje, popisuje a kategorizuje množstvo fenoménov a postupov, napr. marketingovo orientovaná politická kampaň zahŕňa tri základné prepojené činnosti, ktoré sa veľmi podobajú „klasickému ekonomickému marketingu: segmentácia politické trhu; umiestnenie kandidáta alebo politickej strany; vytvorenie a aplikovanie politickej stratégie. Alebo rozoznáva tri druhy stratégií: orientované na stranu, na problémy (issue oriented) alebo osobnosť lídra (image oriented). Nájdete aj mnohé ďalšie schémy, tabuľky, modely. V tom je kniha tou nevyhnutnou (ale suchárskou) učebnicou, ktorá sa nedá obísť pri skúške z Úvodu do predmetu. Je to dobrý začiatok, mali by však nasledovať ďalšie.

Ak vás pri čítaní knihy Politický marketing nudí teória a nekonečné kategorizácie a máte chuť na niečo z bližšej kuchyne, prečítajte si doslov k českému vydaniu z pera vynikajúceho politológa Lumíra Kopečka Jak vyhrát volby aneb co je politický marketing (nejenom) v českých poměrech, který marketingovým schémam vdýchl život konkrétnymi příklady z českého politického hmýření.

Už nech je po voľbách, aby sme si niečo podobné prečítali aj o Slovensku.

Oľga Gyárfášová

Sarah Morris, Capital, Galéria J. Koniarka v Trnave (19. 5. – 2. 7. 2006)

Krutosť záznamu

Výborná kniha, hoci pri nej napína človeka na vracanie. Nielen kvôli podrobne zmapovaným hrôzám (ne)dávnej minulosti, ale aj pre ich obnovenú aktuálnosť.

- ▲ Jicchak Arad
- ▲ **Belzec, Sobibor, Treblinka.**
- ▲ Preklad Luděk Vacín
- ▲ BB art 2006
- ▲ 455 strán
- ▲ 464 Sk

Jicchak Arad, zástupca riaditeľa jeruzalemského pamätníka holokaustu Jad Vašem, dôkladne spracoval tzv. akciu Reinhard – „nejrozsáhlejší jednotlivý masavr holokaustu“. Vo svojej knihe názorne ilustruje, ako ľahko a rýchlo možno milióny ľudí zmeniť na prach a popol. Pokus o úplnú likvidáciu Židov v tzv. Generálnom gouvvermente trval 21 mesiacov (od marca 1942 do novembra 1943). Hans Frank, jeden z protagonistov projektu masového vraždenia, vyhodnotil v auguste 1943 ešte prebiehajúcu akciu nasledovne: „Začali sme tu s tŕemi a pól milióny Židů a co z nich zbývá – jenom několik pracovních čet.“

Autor využíva v prvom rade bohatý archívny materiál, vrátane výpovedí obžalovaných esesákov v procesoch s nacistickými páchatelmi, svedectiev preživších židovských obetí i spomienok poľských „divákov“. Výsledkom je plas-

tický obraz diania v Belzecu, Sobibore a Treblinke, ale aj vzťahov medzi Židmi a majoritným obyvateľstvom. Čitateľa zaujme nielen vlastné dokumentovanie zločinov, ale aj použitý literárny štýl. Arad uprednostňuje (neobvykle) dlhé vety, ale neupadá do prehnanej kvetnatosťi, ktorá čitateľa skôr odradí a unaví, než zaujme. Na ilustráciu úvodný odstavec kapitoly o tábore Belzec: „Vedoucí činitelé akce Reinhard, kteří zahájili koncem října 1941 přípravy na vyhlazení Židů v Generálním gouvvermentu, nepředvídali, kolik táborů bude muset být k tomuto účelu postaveno a obsluhováno, poněvadž v nacistickém Německu či v obsazených zemích dosud žádný vyhlazovací tábor nefungoval a tudíž neexistoval žádný vzor, o něž by projektanti akce Reinhard mohli své plány opřít, nicméně určitá vodítka pro výběr míst vhodných ke stavbě táborů smrti tu byla. Kvůli usnadnění deportací a přepravy by se tábory musely nacházet u hlavních židovských středisek v Generálním gouvvermentu a poblíž železnice, musely by ležet na odlehlých místech, co nejdále od obydlených oblastí, v zájmu zachování

Množstvo zaujímavých, neraz prekvapujúcich informácií skrývajú pasáže venované každodennému životu v táboroch. Vypovedajú o jedle a hlade, práci a oddychu, ale aj o láske, sexe, udavačstve či hudobnej produkcii táborových orchestrov.

tajemstvá a skrytí toho, čo sa deje uvnitř, před místním obyvatelstvem, a dále by se museli nalézat v těsné blízkosti okupovaných teritorií Sovětského svazu, aby se podpořila víra v to, že Židé, kteří zmizeli, nakonec opravdu dorazili do pra-

covních táborů v ohromných oblastech východu.“

Napriek obľube dlhých súvetí autor dokáže písať aj stručne. Často práve najkrutejšie informácie prezentuje v krátkych odsekoch, neraz tvorených jedinou vetou: „Ze všech vězenkyň v Treblince přežili jenom dvě. Tábor smrti Belzec žádné ženy nepřežily. Ze 39 000 slovenských Židů odsunutých do Lublinského distriktu bylo kolem 24 500 zavražděno v Sobiboru, 7500 v Belzeci a 7000 v Treblince. Josef Dunitz a ještě jeden muž, Antonius Bardach, oba z transportu č. 53, přežili jako jediní z francouzských Židů deportovaných do Sobiboru. Podle informací shromážděných Červeným křížem přežilo ze všech transportů z Nizozemí do Sobiboru pouze 19 lidí.“

Arad popisuje život (a smrť) v táboroch smrti Belzec, Sobibor a Treblinka komplexne. Prináša štatistiky o počtoch deportovaných a zavraždených z Generálneho gouvvermentu, ale tiež z ostatných krajín vrátane Slovenska. Zostavuje faktografické (nie psychologické) portréty najhorších esesákov a ich (najmä ukrajinských) pomocníkov; analyzuje spôsoby mučenia a formy umierania. Zvýšenú pozornosť venuje pokusom o útek a prejavom odporu, ktoré vyvrcholili ozbrojenými akciami väzňov v Sobibore a Treblinke. (V druhom tábore patrli k vedúcim osobnostiam prešovský rodák Želo Bloch). Samostatnú kapitolu venuje situácii Rómov. Okrem iného upozorňuje na rozpor medzi árijským pôvodom (preto sa údajne niektoré skupiny

roch. Vypovedajú o jedle a hlade, práci a oddychu, ale aj o láske, sexe, udavačstve či hudobnej produkcii táborových orchestrov. Prinášajú známe fakty, ale aj nové údaje. Udivilo ma, že na fungovanie všetkých troch táborov stačilo spolu ani nie 500 väzniteľov: necelých sto esesákov a asi štyristo ukrajinských strážcov. Jicchak Arad neobišiel ani fenomén náboženstva. V tejto súvislosti upozorňuje napríklad na skutočnosť, že strážcovia tolerovali (neraz dokonca podporovali) židovské bohoslužby: „Kromě několika ojedinělých výjimek nevytryskla v srdcích lidí přivezených do táborů smrti náhle víra v Boha, ale ani nevymizela u jejich vchodů, u jejich bran. Věřící lidé si zpravidla svou víru podrželi i v situaci, v níž se nacházeli; našli v Bohu útěchu a mezi nevěřícími vězni nedošlo k žádnému znatelnému náboženskému probuzení či pokání, kromě několika málo z nich. Úvahy o víře a náboženství v táborech zaujímají ve svědectvích přeživších obecně velmi málo místa. Tolerance esesmanů k náboženským událostem a projevům ze strany vězňů byla obzvláště zjevná ve druhé

polovině období, po které tábory fungovaly, a ačkoli v ghettech ani v ostatních táborech podobná svoboda neexistovala, ve vyhlazovacích táborech byla výsledkem nacistické kalkulace, z níž vycházelo, že nenaruší jejich cíle ani využití těchto lidí na práci. Podle jejich mínění mohli modlitby naopak představovat jakési odbytiště pro pocity vězňů a druh činnosti pro volný čas, velmi podobný sportovním a zábavním akcím provozovaným v táborech. Náboženské obřady představovali pro nacisty také kuriózní předmět zábavy a posměchu. Cynický přístup Němců k židovské víře je očitelný na skutečnosti, že do vchodu k plynovému komorám v Treblince pověsili oponu Tóry s nápisem: ‚Toto je brána Páně, spravedliví jí projdou.‘“

S knihou Jicchaka Arada by sa (pre lepšie poznanie minulosti, ale aj v záujme pochopenia budúcnosti) malo oboznámiť čím viac ľudí. Obávam sa však, že téma (holokaust), rozsah i cena odradí práve tých, ktorí takéto posolstvo najviac potrebujú...

Peter Salner

Keith Coventry, Nunhead Estate, Galéria J. Koniarka v Trnave (19. 5. – 2. 7. 2006)

Meno nie je len formalita

Pražská rodáčka (a veľká lokálpatriotka) Ruth Bondyová emigrovala po holokauste (prežila ho, ako vyplýva z jej autobiografie, najmä preto, že mala „víc štěstí než rozumu“) do Izraela. Našla tu druhý domov, vypracovala sa na jednu z najlepších novinárov. S narastajúcim vekom sa však čoraz viac vracia „telom i písmom“ do miest a reálií svojej mladosti. Dokumentujú to jej nové knihy – Mezi námi řečeno, venovaná jazyku českých a moravských Židov, i (zatiaľ) posledný titul Rodinné dědictví s podtitulom Jména Židů v Čechách a na Moravě.

- ▲ Ruth Bondyová
- ▲ **Rodinné dědictví. Jména Židů v Čechách a na Moravě**
- ▲ Nakladatelství Franze Kafky 2006
- ▲ 202 strán
- ▲ 455 Sk

Najnovšie dielo Ruth Bondyovej sa výborne číta (aj vďaka vtipným ilustráciám Josefa Slívy), horšie sa o ňom píše. Autorka ilustruje nepochybné novinárske kvality, znásobené šťastnou skutočnosťou, že sa môže zaoberať problémom, ktorý ju zaujíma. Každým riadkom dokumentuje, že nepíše z po-

vinnosti, ale s potešením rozoberá dôverne známu problematiku, ktorá ju skutočne baví. Prechádza (presnejšie by bolo povedať, že preskakuje) z jedného historického obdobia do druhého, z mena na meno, z témy na tému. Na základe uvedeného môže vzniknúť dojem chaotického textu, bol by však úplne nesprávny: Bondyová sa pohybuje v priestore a čase v súlade so všetkými zákonmi logiky.

Okrem čitateľského pôžitku možno v relatívne krátkom texte nájsť množstvo zasvätených informácií. O menách, súvislostiach, ale aj o (česko)židovskej histórii, vzťahoch s majoritným obyvateľstvom, o náboženstve, zamestnaniach, kultúre a spôsobe života, holokauste. Nechýbajú miniportréty významných osobností, ktorých priezviská rozoberá.

V centre pozornosti stojí vznik moderných židovských mien a priezvisk, dôsledky zmien vládnych režimov a následných rozhodnutí kompetentných úradníkov i dobová „módnosť“. Veľký priester venuje vláde a reformám Jozefa II. Priezviská vníma nielen ako „vec súkromnú“, ale aj ako zrkadlo profesionálneho života komunity alebo

ako doklad dobrovoľného, no hlavne nedobrovoľného putovania Židov po blízkom i vzdialenom svete. A ne jeden z čitateľov ocení aj slová (možno krédo), ktorým uzaviera Úvod: „To je pro mne nejbohatší dědictví židovství: nenechat nikoho myslet za mne, předpisovat mi názory. Není nad pocit volnosti dělat omyly po svém.“

V texte (i v bohatom poznámkovom aparáte) sa striedajú známe i menej známe informácie. Dosiaľ som si nevedomoval, že niektoré z dnes frekventovaných mien majú židovské korene. Typicky „kresťanskí“ Boris či Benedikt sa odvodzujú z hebrejského Baruch; frekventované „nemecké“ priezvisko Kisch vzniklo z názvu poľskej dedinky Chyš (v hebrejčine vyslov Kiš). Potešilo ma vysvetlenie niektorých zvykov, ktoré fungovali u nás doma, ich korene som však nie vždy poznal. Patrí medzi ne napríklad presvedčenie, že deti nesmú dostávať mená po svojich

Bondyová priezviská vníma nielen ako „vec súkromnú“, ale aj ako zrkadlo profesionálneho života komunity alebo ako doklad dobrovoľného, no hlavne nedobrovoľného putovania Židov po blízkom i vzdialenom svete.

rodičov. Najmä mama mi to vštepovala tak intenzívne, že túto skutočnosť považujem za jeden zo základných „židovských zákonov“. Autorka zdôvodňuje „prenos“ zo starého otca na vnuka, „protože u aškenázských Židů není zvykem pojmenovat syna jménem žijícího otce, hlavně z pověry, že tím

jej matky mali sefardské, nie aškenázske korene. Na sever Moravy sa dostali rôznymi okľukami po vyhnaní Židov zo Španielska).

Namiesto záveru uvediem Bondyovej slová, ktorými v úvode opisuje motívy záujmu o fenomén mien a tým aj vzniku tejto knihy. Spájajú sa s ho-

lokaustom, s potrebou zbaviť milióny zavraždených Židov anonymity. Pamätník Jad Vašem dosiaľ zhromaždil štyri milióny mien. „Ještě zbyly dva milióny mrtvých, o jejichž životě není svědectví, chybí důkaz, že kdy vůbec žili. Židé z Čech a Moravy alespoň nešli na smrt bezejmenní: zachovala se jména všech deportovaných, jsou zachycena na seznamech, zvečněna – v té krátké lidské věčnosti – na stěnách Pinkasovy synagogy v Praze. Čtení jmen mrtvých v Den šoa není pouhou formalitou, je to způsob modlitby za mrtvé, kteří se modlit neumějí. Jestliže se žádný atom ve vesmíru neztrácí, snad i ozvěna jména se v něm udrží. A to byl jeden z důvodů, proč jsem se rozhodla ponořit do dějin jmen Židů Čech a Moravy, složit ze stovek malých kamínků mozaiku jejich tisíciletého pobytu.“

Peter Salner

K identite cez pamäť a späť

- ▲ Gabriela Kiliánová
- ▲ **Identita a pamäť. Devín/Theben/Devény ako pamätné miesto**
- ▲ Ústav etnológie SAV 2005
- ▲ 148 strán
- ▲ 219 Sk

- ▲ Eva Krekovičová
- ▲ **Mentálne obrazy, stereotypy a mýty vo folklóre a v politike**
- ▲ Ústav etnológie SAV 2005
- ▲ 128 strán
- ▲ 199 Sk

- ▲ Peter Salner
- ▲ **Cesty k identite**
- ▲ Zing Print 2005
- ▲ 240 strán
- ▲ 249 Sk

Robíme to stále, denne a často podvedome, inokedy naopak cielene a účelovo. Spomíname a zabúdame, odкрývame prevrstvené spomienky, dolujeme z pamäti údaje, pocity, nálady. Humanitní a sociálni vedci, rovnako aj historici vedia o tomto procese mnoho, sledujú ho, spoliehajú sa naň pri svojej práci. Fenomén pamäti je v centre pozornosti odborníkov zameraných na skúmanie spoločnosti a ľudí žijúcich v nej. Svedčia o tom aj monotematické čísla časopisov *Anthropos* (2006, Téma 08 Pamäť) a *OS* (č. 1 – 2/2006) venované tejto téme, rovnako aj časť domácej odbornej produkcie. Paleta etnologických výstupov zahŕňa v sebe aj túto tému spojenú s ďalšími fenoménmi úzko prepojenými s kolektívnou (sociálnou, resp. historickou) pamäťou jej konštruovaním, či s procesom identifikácie sa s konštruktom kolektívnej pamäti. Identita, pamäť a kultúra v najširšom, resp. antropologickom zmysle slova, to sú základné témy súčasného (nielen) etnologického bádania.

Kolektívna pamäť funguje ako rezervoár údajov z minulosti, ktoré sa aktuálne využívajú v procese spomínania. Pritom zohrávajú nezameniteľnú úlohu aj pamätné miesta – les lieux de mémoire – dôležité pri vytváraní (etnických, národných či iných skupinových) identít. Takým je nesporne aj hradný areál v Devíne.

Národnú kultúrnu pamiatku Devín, ukázkové pamätné miesto, skúmala etnologička G. Kiliánová s dôrazom na jeho úlohu práve pri konštruovaní etnických a národných identít Slovákov, Maďarov a Nemcov od konca 18. storočia do súčasnosti.

Impozantná ruina hradu Devín nad sútokom Moravy a Dunaja je priam učebnicovým miestom núkajúcim príležitosť podrobne preskúmať jeho historicko-ideologické osudy z hľadiska vytvárania kolektívnych identít v priestore defino-

vanom multietnickej a multikultúrnej. Autorka pritom vychádzala z tézy, že kolektívy, skupiny konštruujúce svoju identitu (aj) cez konkrétne pamätné miesto sa nemajú chuť oň deliť s ostatnými, chcú ho len pre seba. V špecifickom prípade Devína hral a hrá významnú rolu aj fenomén hranice, v zmysle kultúrno-sociálnom, ale aj politickom.

Hrad Devín, resp. to, čo dnes z neho zostalo, predstavuje symbol národnej histórie hneď niekoľkých etníc s niekoľkovýznamovým prevrstvením, ktorý sa v časovom období necelých troch storočí účelovo využíval pri konštruovaní kolektívnej identity Slovákov, ale aj Maďarov a Nemcov. Obdobie od konca 18. storočia do súčasnosti prinieslo aj pre toto územie „na hranici“ niekoľko zásadných politických a ideologických zvrátov, ktoré sa prirodzene odzrkadľovali aj v konštruovaní symbolu pamätného miesta. Autorka v jednotlivých kapitolách približuje konkrétne dobové stratégie a postupy tohto procesu, no zároveň jej Devín slúži ako modelový príklad pamätného miesta a jeho úlohy pri konštrukciách a dekonštrukciách národného/etnického symbolu.

Hrad Devín predstavuje symbol národnej histórie, ktorý sa v časovom období necelých troch storočí účelovo využíval pri konštruovaní kolektívnej identity Slovákov, ale aj Maďarov a Nemcov.

Koniec 18. storočia v Uhorsku (a nielen tam) bol v znamení historizmu, ktorý zohrával významnú úlohu pri formovaní kolektívnych identít v tomto priestore. V spojení s Devínom sa jednoznačne nosnou stala cyrilo-metodská, resp. veľko-

moravská tradícia, ku ktorej sa v danom období hlásili ako Slováci, tak aj Česi. Táto tradícia sa stala postupne „dôležitou oporou tvoriacej sa národnej symboliky Čechov a Slovákov“, pričom u Slovákov sa k nej po celé 19. storočie hlásili spoločne katolíci aj protestanti. Na druhej strane sa Devín vnímal a produkoval ako symbol kultúrneho dedičstva krajiny, bol v centre pozornosti vlastivedného záujmu o „starožitnosti habsburskej monarchie“ už koncom 18. storočia (vo svojich prácach ho spomínajú Matej Bel, Ján Matej Korabinský či predstaviteľ uhorského patriotizmu Alojz Medňanský/Mednyánszky). Devín ako maďarské pamätné miesto v spisbe 19. storočia figuruje v podobe bašty západnej hranice Uhorska, zdôrazňuje sa predovšetkým stredoveké, teda „maďarské“ obdobie hradu. V roku miléniových osláv (1896) sa Devín dostal do pozornosti verejnosti celej monarchie. Pri tejto príležitosti bol na ňom vztýčený jeden zo siedmich pomníkov, ktoré vtedy uhorská vláda dala postaviť na hraniciach krajiny. Na devínskom brale stál stĺp s arpádovským bojovníkom s mečom v ruke až do roku 1921, keď ho zničili „neznámi dobrovoľníci“. Obec Devín pod hradným bralom tvorili obyvatelia nemeckého, chorvátskeho a slovenského pôvodu. Po začlenení tejto lokality do tretej ríše (1938) Nemci pre seba znovuobjavili devínsku ruinu ako impozantný bod v kultúrnej krajine a pa-

popri cyrilo-metodskej či veľkomoravskej tradícii sa ku slovu dostáva aj tradícia keltská, stredoveká či tradícia železnej opony z našej nedávnej minulosti. Ako symbol rezonujúci vo verejnosti Slovenska bude Devín pravdepodobne ešte dlho využívaný či používaný v umeleckých, ale aj politických vyjadreniach.

Symbody, mýty a stereotypy – základné konštrukčné prvky kolektívnej pamäti – dlhodobou skúma etnologička a folkloristka Eva Krekovičová. V knihe *Mentálne obrazy, stereotypy a mýty vo folklóre a v politike* sleduje fungovanie stereotypov, vytváranie obrazov – symbolov – predstavujúcich Slováka, Žida a Róma v slovenskom folklóre, ich miesto v súčasnej komunikácii a využívanie či zneužívanie v médiách a v politike. Odhaľuje mechanizmy a procesy,

Krekovičová sleduje fungovanie stereotypov, vytváranie obrazov – symbolov – predstavujúcich Slováka, Žida a Róma v slovenskom folklóre, ich miesto v súčasnej komunikácii a využívanie či zneužívanie v médiách a v politike.

ktorých súčasťou či aspoň pozorovateľmi sme v každodennej realite Slovenska chtiac-nechtiac všetci. V tomto kontexte je obzvlášť inšpirujúca a k úvahám nabádajúca záverečná kapitola *Identity a mýty* novej štátnosti na Slovensku po roku 1993. V nej si autorka všima peripetie konštruovania slovenskej historickej pamäti po vzniku Slovenskej republiky, oficiálne uznané sviatky, symboly – štátne i národné. Zaznamenáva tendenciu posunu od národného vnímania Slovákov v duchu myšlienkových prúdov 19. storočia ku konštruovaniu národa v politickom zmysle (vrátane menšín). Rovnako aj re-konštrukciu predstavy národnej mytológie – od Slovákov ako predstaviteľov plebejského národa k programovému zvyšovaniu kreditu vzdelaných vrstiev spoločnosti. Zároveň upozorňuje na potrebu vedome zmenšovať priepasť medzi svetom politikov (často vnímaným ako nemorálnym) a svetom obyčajných ľudí, v ktorom vidí pozostatky feudálneho vzťahu ľudu a vrchnosti.

Otázky, ktoré si kladie každý počas života v rôznych súvislostiach a s rozličnou frekvenciou či nástojčivosťou – kto som, aká je moja úloha a miesto v spoločnosti, kam patrí, odkiaľ a kam idem – predstavujú s odpoveďami na ne (spravidla sa

počas života menia) základné kamene/prvky obrazu o sebe aj o okolitom svete. Sú jednoducho spojené s identitou človeka, s jeho chápaním a vysvetľovaním si svojej podstaty, ktorá determinuje všetky jeho aktivity i myšlienky.

Etnológ Peter Salner sa niekoľko desiatok rokov cielene venuje problematike sociálnych vzťahov v urbánnom priestore a zároveň hneď z dvoch pohľadov (ako odborník – etnológ, aj ako vrcholný predstaviteľ židovskej bratislavskej obce) sleduje a skúma židovskú komunitu a jej (spolu)žitie s majoritným obyvateľstvom. V knihe *Cesty k identite* ponúka výber zo svojich esejí, recenzií, krátkych úvah a rozhovorov, ktoré napísal za posledných pätnásť rokov. Ako sám konštatuje v úvode, chcel týmto výberom upozorniť na žánre, vo vedeckom

prostredí často marginalizované, ktoré však mnohokrát predstavujú inšpiráciu, nový uhol pohľadu či odrazový mostík k prepracovanejšej odbornej práci. Čitateľ tak dostáva do rúk sumár zaujímavých textov, ktorých spoločným menovateľom sú cesty vedúce k identite, jej rozličným podobám a prejavom.

Všetky tri publikácie z dielne troch významných etnológov Slovenska v sebe obsahujú v rôznom kontexte odpovede na otázky: Ako si konštruujeme svoj svet? S čím/kým sa stotožňujeme a prečo? Kto som, kto sme, kto je náš a kto nie je? Čo ovplyvňuje identifikáciu jedincu so skupinou? Čo determinuje spolunažívanie skupín a (možno aj) je možné predchádzať medziskupinovým konfliktom? Reprezentujú zároveň časť súčasného bádateľského záberu etnológie na Slovensku a čitateľom pomáhajú pri utváraní si predstavy, „o čom je“ táto vedná disciplína a čo môže dnešnému človeku ponúknuť.

(Post scriptum: Jedno z vrcholných akademických pracovísk etnológie na Slovensku, Ústav etnológie SAV, si tento rok pripomína šesťdesiat rokov svojej existencie.)

Monika Vrzgulová

Iva Sýkorová, bez názvu, 2005

Tehličky stavby sveta

▲ Paul Strathern
▲ Mendělejevův sen.
Putování po stopách prvků
▲ BB art 2005
▲ 287 strán
▲ 374 Sk

Kniha Paula Stratherna nie je len o Mendelejevovi. Je o iných bádateľoch a filozofoch, ktorí podobný sen o poznaní základných elementov sveta snívali už stáročia pred ním. O tých, ktorí najrôznejšími, či už (z dnešného pohľadu) pokrokovými, alebo spiatočnickými cestami dospievali k správny alebo nesprávnym odpovediam na otázky s tým súvisiace. Autor pútavou formou sleduje kľukatú niť úvah o tejto základnej otázke počas celých dejín starého kontinentu – od starovekého Grécka cez „temný“ stredovek až po renesanciu a odtiaľ k dnešnému, modernému chápaniu podstaty sveta. Periodický zákon, ako ho sám Mendelejev nazval, je však iný ako ostatné prírodné zákony. Má provokujúci filozofický podtón, nedá sa vyjadriť matematickým vzorcom a história jeho objavovania je stará ako ľudská civilizácia sama.

Autor preto začína svoje rozprávanie v starovekom Grécku pred asi 2500 rokmi. Opisuje životné príbehy a filozofické názory významných antických mysliteľov, ktoré napo-

nie po stopách prvkov – však nijako neotupuje zážitok z jej čítania.

Býva „dobrým zvykom“ autorov zhodnotiť aj politický či spoločenský život doby, ktorej sa dielo dotýka. Toto pokúšenie býva obzvlášť silné práve pri dielach zaoberajúcich sa históriou vedy. Veď hľadanie predovšetkým vedeckej pravdy malo vždy neprajníkov v najvplyvnejších kruhoch. Autori takýchto diel – a Strathernova kniha k nim bezpochyby patrí – majú určite napríklad na slobodu bádania v temnom stredoveku svoj názor. A ich čitateľia tiež. Strathern však takémuto pokúšaniu odolal. Doby, o ktorých píše, nehodnotí. Píše o chémii, o tom, čo bolo, nie čo by bolo, keby bolo či nebolo to či ono. Neodváža tak čitateľovu pozornosť k perifériám svojho pôvodného zámeru. Koniec koncov, vytýčil si ušľachtilejší cieľ. Tento profesionálny prístup, ktorý treba patrične oceniť, svedčí o profesionalite autora. Strathern totiž nepatrí k neznámych nováčikom. Množstvo jeho kníh, prevažne biografii významných historických

rých mnohé nájde aj sčítaný človek po prvýkrát práve tu. Od Stratherna sa je čo naučiť, a o to je jeho rukopis cennejší. Aj preto je občasné „odbočenie z cesty“ len pozitívnym plusom. Na druhej strane je však škoda, že autor svojím príjemným a ľahkým štýlom neutrúsil pár poznámok aj o niektorých zaujímavých historických príbehoch, na-

„Mendelejevov sen“ je dotváraný zaujímavými epizódami a množstvom faktov, z ktorých mnohé nájde aj sčítaný človek po prvýkrát práve tu. Od Stratherna sa je čo naučiť, a o to je jeho rukopis cennejší. Aj preto je občasné „odbočenie z cesty“ len pozitívnym plusom.

príklad o dlhotrvajúcich vedeckých sporoch alebo o objavovaní, okrem spomenutých, aj ďalších chemických prvkov v predmendelejevovej ére. Veď práve objavovanie nových prvkov a poznávanie ich fyzikálnych a chemických vlastností prispelo k skladaniu mozaiky, v ktorej sa pomaly začali ukazovať isté podobnosti a pravidelnosti. Rozlúštenie obrazu, ktorý táto mozaika ukrýva aj bez niektorých chýbajúcich dielikov, sa malo čoskoro stať jedným z najväčších míľnikov modernej vedy. Mnohé pokusy odhadnúť vlastnosti dovtedy neobjavených prvkov na základe trendov v podobnosti sa skončili len čiastočnými úspechmi, ak nie úplnými neúspechmi. Mnohí však boli takmer v cieli...

Rozuzlením celého vzrušujúceho príbehu je „rozprávkový“ záver knihy, kde autor periodického zákona upadá nad svojím pracovným stolom do driemot a v krátkom sne sa mu objavuje riešenie otázky o periodicite vlastností prvkov. Prebúdz sa s istotou, že je posledným človekom, ktorý sen o poznaní základných prvkov sveta sníval. Nikdy sa už nedozvieme, či Mendelejev v to popoludnie, 17. februára 1869, naozaj sníval alebo či len trápil svoju zvedavú, ale unavenú myseľ so zavretými očami. V každom prípade takto podaný zrod najväčšieho zákona chémie dodáva dodnes celej epizódke určité čaro.

Mendelejev tak z tohto príbehu vychádza ako víťaz. Je však iróniou osudu, že na sklonku svojho života sa dozvedá o nových objavoch, že atómy niektorých prvkov nie sú stabilné a že sa samovoľne rozpadajú za vzniku iných prvkov. Znamená to, že atomos (gr. nedeliteľný) nie je nedeliteľný, že sa skladá z ešte menších častíc. A znova sa tak zrodila stará známa otázka, aké sú tieto častice, koľko ich je a či sú „konečné“ alebo ďalej deliteľné. Na túto dodnes nezodpovedanú otázku hľadajú odpoveď najprestížnejšie svetové vedecké pracoviská. Z odpovedí ju niekedy niekto? Kto bude víťazom v tomto príbehu? Narodil sa už nový Mendelejev?

Miroslav Tatarko

Kniha Paula Stratherna nie je len o Mendelejevovi. Je o mnohých bádateľoch a filozofoch, ktorí podobný sen o poznaní základných elementov sveta snívali už stáročia pred ním.

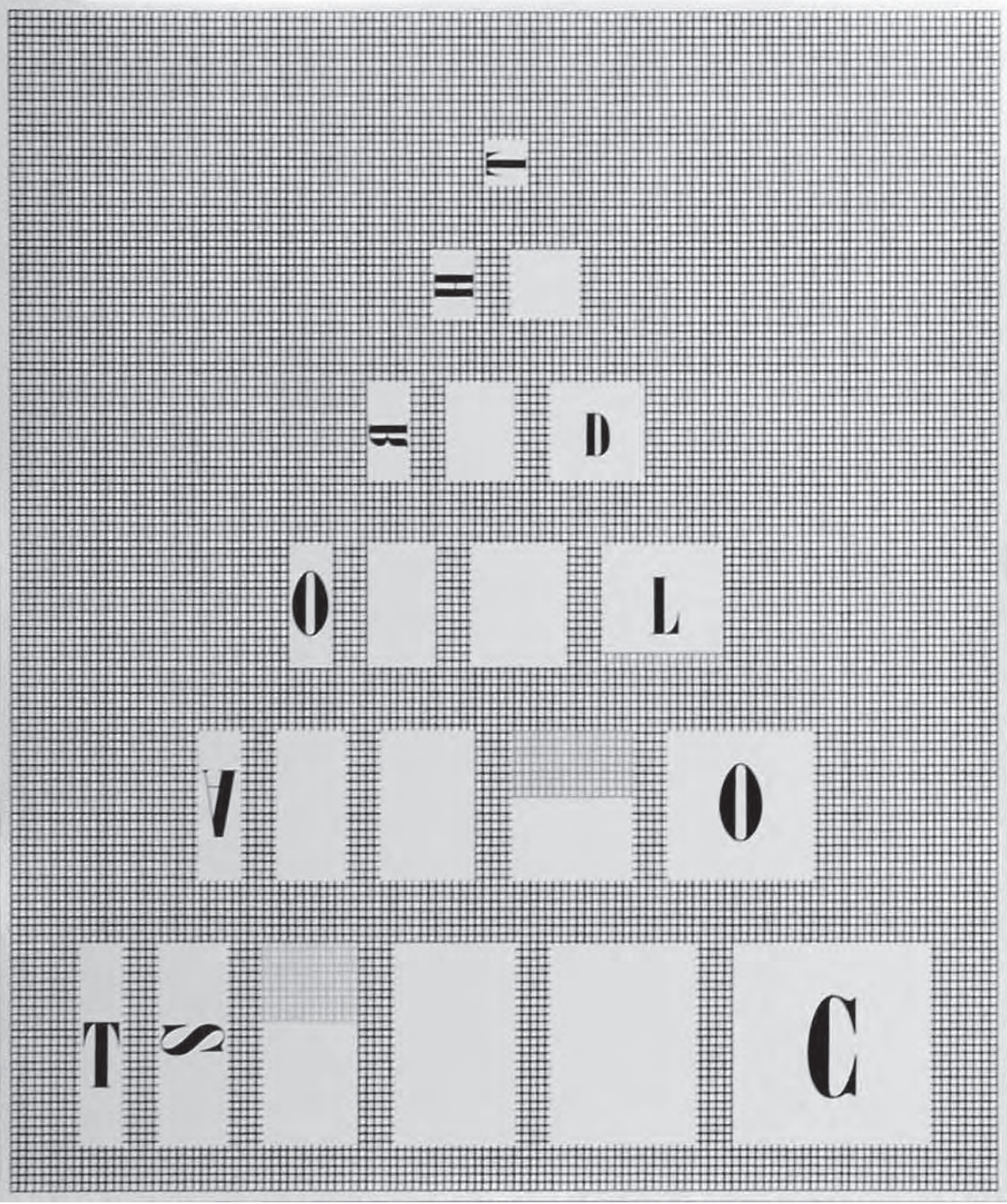
kon vykryštalizovali do síce mylnej, ale ucelenej a „všetkovysvetľujúcej“ teórie o štyroch základných elementoch: vody, vzduchu, ohňa a zeme. Ako je známe, táto predstava sa napriek svojej iracionalite dožila v menších či väčších obmenách úctyhodného veku. Povedané slovami autora, „tento zjavný kompromis mal potvrdiť jeden z najväčších omylov ľudského myslenia a jeho následky mali znamenať pre náš intelektuálny vývoj úplnú katastrofu“.

Ťažisko celej knihy je však v období „vlády“ alchýmie – v období, v ktorom treba hľadať i korene modernej chémie. Tento prerod alchýmie na chémiu je v texte vykreslený ako pomalá a strastiplná cesta pokusov a omylov. Javí sa ako paradoxné, že aj keď hlavným záujmom alchymistov ani zďaleka nebolo spoznať princípy vzájomných premien látok, práve ich márna snaha vyrobiť zlato z iných kovov a substancii viedla nakoniec k objaveniu mnohých týchto princípov. Aj keď autor nazýva alchýmiu nevedeckou a iracionálnou, nepodarilo sa mu úplne skryť svoje sympatie k nej. Určite má však ťažké srdce na „filozofické elementy“ v jej histórii.

Jedna celá kapitola je venovaná Paracelsovi (Theophrastovi Bombastovi von Hohenheim), švajčiarskemu alchymistovi 16. storočia, zakladateľovi iatrochémie (grécky iatros = lekár), ktorý myšlienky alchýmie vnášal do liečiteľských praktík po celej Európe. Napriek svojim terapeutickým úspechom však k rozvoju poznania o elementoch sveta nijako významne neprispel. Jeho predstavy boli len zmesou Aristotelovej teórie štyroch elementov a arabského učenia o troch princípoch (síra, ortuť a soľ). Aj keď život tohto významného, ale svojrázneho muža si iste zaslúži patričnú pozornosť, nevedno prečo je mu venovaného toľko priestoru práve v tejto knihe. Podobne sa kniha dosť rozsiahlo venuje aj takým veľikánom, ako boli Giordano Bruno, Galileo Galilei, Francis Bacon, či dokonca Isaac Newton, ktorých prínos k rozvoju vedy je dnes síce nepopierateľný, ale ktorých „vedeckým revírom“ nebola chémia a už vôbec nie stavebné elementy sveta. Tento malý prehrešok voči samotnému podtitulu knihy – Putova-

osobností, si našlo svojich spokojných čitateľov. Aj „Mendelejevov sen“ je dotváraný zaujímavými epizódami a množstvom faktov, z kto-

Richard Wright, Untitled Figure 6, Galéria J. Koniarka v Trnave (19. 5. – 2. 7. 2006)

Meno D. I. Mendelejeva pozná azda aj ten najzarytejší odporca chémie. Nedá sa nepoznať ho. Jeho meno je spájané s objavením najfundamentálnejšieho zákona chémie. Aj keď dnes si už mnohí z nás nespomenú, čo presne tento zákon hlása, vynára sa nám v pamäti v súvislosti s ním aspoň fotografia bradatého a dlhovlasého vedca.

Knihaa ako motivačný nástroj

Bez aktívneho vyhľadávania talentov na úrovni stredných škôl ich podstatná časť bude preferovať zahraničné univerzity a slovenské vysoké školy bude čakať perspektíva inštitúcií s maximálne regionálnym významom.

Aj z tohto hľadiska sa stáva aktuálnejšou viac ako kedykoľvek predtým otázka, ako vzbudiť u mladých ľudí o prírodné vedy záujem. Študent nie je nádoba, ktorú treba naplniť, ale fakľa, ktorú treba zapáliť, odkazuje nám Ján Ámos Komenský zo 17. storočia. Otázka je, aké zápalné prostriedky máme k dispozícii.

Prírodné vedy majú všetky predpoklady byť jedným z rozhodujúcich trendov súčasnosti, a preto by mali byť pre mladú generáciu vysokoatraktívnou možnosťou na uplatnenie. O svete vieme stále veľmi málo a potrebujeme viac múdrych ľudí, ktorí nám ho pomôžu vysvetliť. Veľká frakcia z nich však končí ako manažéri či právnici a nie ako prírodovedci. Prečo? Prestížny vedecký dvojtyždenník Current Biology v snahe zistiť, čo viedlo súčasných špičkových prírodovedcov k rozhodnutiu oddať sa vede, venuje v každom čísle niekoľko strán rozhovoru s úspešným svetovým výskumníkom, pričom jednou zo štandardných otázok je, čo v ňom/nej vzbudilo záujem o prírodné vedy. V odpovediach sa veľmi často v rôznych variáciách vyskytuje rozhodujúca úloha učiteľa na strednej škole či v prvých kurzoch vysokoškolského štúdia. Učitelia skutočne majú obrovské možnosti v odhade potenciálu svojich žiakov a ich navigácii príslušným smerom. Učitelia, ktorí pochopili, že ich primárna úloha nie je fungovať ako kopírovacie zariadenie tlačiace repliky

vým a tragicky nedoceneným druhom pedagógov, predovšetkým na základnom a strednom stupni vzdelávania. (V tejto súvislosti stojí za zmienku rozšírená verzia Komenského citátu, ktorú mal nad stolom môj učiteľ: „Študent nie je nádoba, ktorú treba naplniť, ale fakľa, ktorú treba zapáliť... a zapáliť môže len ten, čo sám horí.“)

Okrem učiteľov sa v reakciách vedcov objavovali ďalšie dôvody: rodinná tradícia, posadnutosť prírodou, postupné budovanie záujmu o príslušný odbor či, naopak, jediný náhodný emocionálny zážitok. A knihy. Tak ako vo svojej odpovedi uvádza genetik Greg Gibson: „Počas štúdia na právnickej fakulte (sic!) mi otec dal knihu o genetike. Po prečítaní tretej kapitoly som sa rozhodol, že rozlúštim genetický kód; a hoci som sa v kapitole 5 dozvedel, že tento problém už bol vyriešený, už som bol v pasci, z ktorej som sa dodnes nedostal.“

Z posledného príkladu vyplýva, že knihy môžu mať veľmi vysoký motivačný potenciál. Je pravdepodobné, že nezanedbateľná časť skvelých mikrobiológov minulého storočia objavila svoj záujem o mikroorganizmy prostredníctvom útlej, ale nesmierne pútavo napísanej knižky Paula de Kruifa Hledači mikrobů (Microbe Hunters) z roku 1926. De Kruif v nej dokázal spojiť dôležité objavy mikrobiológie s fascinujúcimi osudmi ich protagonistov, van Leeuwenhoeka, Spallanzaniho, Pasteura, Kocha, Mečnikova, či Ehrlicha, a svojim čitateľom tak predstavil mikrobiológiu formou strhujúcich príbehov. Hlavným odkazom jeho knihy nebola databáza údajov o jednotlivých mikróboch, ale fakt, že venovať sa mikrobiológii môže

storočí nezanedbateľný význam v tom, že naviedol veľa výborných mozgov venovať svoj profesionálny život odhaľovaniu tajomstiev baktérií a vírusov. Tak ako dobre napísaná učebnica pomohla perspektívnemu právnikovi Gibsonovi nájsť v sebe genetika, kniha Triumf embrya Lewisa Wolperta kata-

Tak ako dobre napísaná učebnica pomohla perspektívnemu právnikovi Gibsonovi nájsť v sebe genetika, kniha Triumf embrya Lewisa Wolperta katalyzovala záujem budúcich vývojových biológov, Vzrušujúce cesty bioenergetiky Vladimíra Skulačeva budúcich biochemikov, či knižky Richarda Feynmanna mnohých dnešných fyzikov.

lyzovala záujem budúcich vývojových biológov, Vzrušujúce cesty bioenergetiky Vladimíra Skulačeva budúcich biochemikov, či knižky Richarda Feynmanna mnohých dnešných fyzikov.

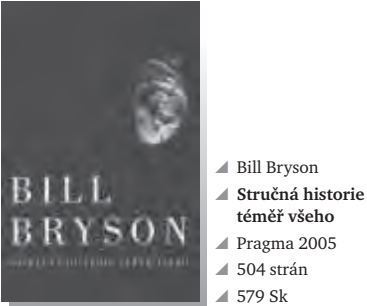
Zatiaľ čo vyššie spomínané knihy sa zameriavajú na jednu oblasť prírodných vied, objemný spis Billa Brysona, ktorý vyšiel v českom preklade pod názvom Stručná história téměř všeho, má už podľa svojho názvu oveľa vyššie ambície: popísať prírodné vedy v celej ich šírke; od astronómie cez fyziku elementárnych častíc, meteorológiu a geológiu až po biológiu. Celkom logicky má táto snaha za následok značnú povrchnosť a často aj nepresnosť: na 500 stranách jednoducho nie je možné seriózne sa venovať všetkému podstatnému, čo prírodné vedy pre súčasný stav nášho poznania sveta priniesli. Tak ako Kruifova kniha nie je primárne o mikróboch, ale mikrobiológoch, tak aj Brysonova kniha je v prvom rade o ľuďoch a ich osudoch, ktoré k prírodovedným objavom viedli. Dozvedáme sa o tragickom konci Lavoisiera, ktorému sto rokov po poprave postavili sochu, ktorej sochár dal namiesto chemikovej hlavy hlavu matematika a filozofa de Condorceta („zrejme mal jednu nazvyš“) a správne predpokladal, že si to nikto nevšimne. Zistíme, aký mal dôvod samolúby Carl

Linné, aby jednému rodu rastlín dal názov Clitoria. Môžeme sledovať ostrý názorový súboj Dawkinsa a Goulda o výklade burgeských bridlicových skamenenín (Dawkins: „Bodaj by Stephen Gould dokázal myslieť rovnako jasne ako píše!“). Spolu s Carlom Woeseom pretrpíme frustrácie z odmietania jeho novej taxonomickej koncepcie rozdelenia živých organizmov do troch ríš. So zimomriavkami čítame o experimentoch, ktorými J.B.S. Haldane na vlastnom tele testoval hypotézy vysvetľujúce príčiny kesónovej choroby. Tak sa stávame svedkami životných osudov chemikov, fyzikov, geológov, biológov či astronómov a prežívame s nimi aj vzrušenie z ich objavov. Novinárovi Brysonovi hádam môžeme povrchnosť, jemné nepresnosti (a pri

väčšej tolerancii aj tragickú absenciu bibliografie) odpustiť. Prináša nám totiž pútavé príbehy oživené čitateľsky atraktívnymi vsuvkami, ktoré laika dokážu nadchnúť aj pre oblasti, ktorým nie celkom rozumie. A ktorým často nerozumie ani súčasná veda: „Keď to zhrnieme, žijeme vo vesmíre, ktorého vek nie sme schopní presne stanoviť, obklopení hviezdami, ktorých vzdialenosti takmer vôbec nepoznáme, vo vesmíre naplnenom hmotou neznámej povahy a riadiacim sa fyzikálnymi zákonmi, ktorých vlastnosti v skutočnosti nechápeme.“ Ostáva dodať, že o živote na Zemi a o sebe samých vieme možno ešte menej ako o vesmíre, ktorý nás obklopuje. A to je hlavný odkaz Brysonovej knihy: byť prírodovedcom sa dnes oplatí!

Pravdaže, knihy, akokoľvek dobré, nie sú všeliekom na podmotivovanosť a nezáujem. Nie sú univerzálnym a kompletným zariadením na zapalovanie študentov podľa Komenského. Môžu však byť veľmi účinnou doplnkovou zápalnou látkou. Stačí nájsť vhodný spôsob, ako ich účinne predpisovať. A v prípade prírodných vied takýchto predpisov nikdy nie je dosť. Knihy typu Brysonovej Stručné historie téměř všeho by mohli byť jedným z nich.

L u b o m í r T o m á š k a

Bez aktívneho vyhľadávania talentov na úrovni stredných škôl ich podstatná časť bude preferovať zahraničné univerzity a slovenské vysoké školy bude čakať perspektíva inštitúcií s maximálne regionálnym významom.

čoraz rozmernejších databáz do mozgov svojich žiakov, ale identifikovať v nich talent a motivovať záujem o jeho rozvíjanie, sú však stále veľmi zriedka-

byť nesmierne zaujímavé a vzrušujúce a prežiť život v mikrobiologickom laboratóriu by mohol byť skvelý nápad. Kruif má pre rozvoj mikrobiológie v 20.

Sarah Morris, Capital, Galéria J. Koniarka v Trnave (19. 5. – 2. 7. 2006)

Gouldove dinosaury

- ▲ Stephen Jay Gould
- ▲ **Dinosauri v kupce sena**
- ▲ Preklad Zbyňek Roček
- ▲ Academia 2005
- ▲ 676 strán
- ▲ 429 Sk

palec, Úsmev plameniaka alebo Osem malých prasiatok. Medzi výnimky patrí jeho posledná a najrozsiahlejšia kniha Štruktúra evolučnej teórie, o ktorej vydaní sníval celý život a pokochať sa ňou stihol v marci roku 2002 – krátko pred svojou smrťou.

Ani názov knihy esejí Dinosauri v kupce sena veľa neprezradí. V celej knihe sa o dinosaurom zdieľajú iba v jedinej kapitole a aj tú využíva na uštipačnú kritiku filmu Jurský park – zrejme tu „zaúradovala“ jeho profesionálna hrdosť. Odhliadnuc od problematiky zachovania sa dinosaurej DNA v podobe kompletnej genetickej informácie (čomu neverí), kritizuje najmä to, že väčšina dinosaurov vo filme nepochádza z obdobia jury, ale z kriedy. Trúfol si to vyčítať aj Michaelovi Crichtonovi v priamo položennej otázke, prečo je aj na obálke knihy (a neskôr aj logom filmu) Jurský park práve tyranosaurus, ktorý žil v období kriedy. Hoci ja sám som videl tento film dvakrát a pokladám ho za veľmi pôsobivý, nad týmto problémom som sa vôbec nepozastavil. A zrejme ani Crichton, lebo Gouldovi odpovedal, že o tom vôbec nepremýšľal. A o kôpke sena sa v knihe, pochopiteľne, vôbec nehovorí. Ešte šťastie, že menej chápatým (ale v podstate vlastne všetkým) čitateľom v úvode vysvetľuje, že názvom chcel ilustrovať „význam detailu v kontexte všeobecného“. Pritom rolu detailu majú hrať všeobecne obdivované dinosaury a kôpke sena prisudzuje všeobecný kontext. Kto vie, ako na ten nápad vôbec prišiel – dinosaura si ťažko predstaviť v úlohe detailu (hoci žili aj malé dinosaury, ako napríklad nový, ani nie meter dlhý druh Juravenator starki opísaný celkom nedávno – 16. marca v časopise Nature).

Gouldovou celoživotnou hlavnou náplňou, láskou a bojiskom bola evolúcia. A tá je ústrednou témou aj v spomínanej knihe, kde sa – okrem mnohých „okrajových tém“ – venuje najmä evolučnej teórii a jej súvisu s darvinizmom, a paleontologickým dokladom, čiže, skamenením, ktoré sú jej nevyvrátiteľnými dôkazmi.

Zmeny okolo nás (a aj v nás) sa uskutočňujú rozličným spôsobom a majú rozličný vplyv. Niektoré sú celkom náhodné (rukávom som si práve vylial hrnček kávy), iné sú zákonité (zvečerilo sa a vonku sa zotmel) a z tých zákonitých niektoré priamo súvisia s evolúciou. Časť z nich – tá, čo sa týka živých organizmov a prináša nové znaky odovzdávané materskými organizmami svojim potomkom – je predmetom biologickej evolúcie.

Evolúcia je dlhodobá záležitosť, ťažko ju postihnúť hľadaním či sledovaním krátkodobých zmien, našťastie, máme k dispozícii stovky miliónov až miliardy organizmov, ktoré sa zachovali v podobe skamenenín neuveriteľne

zostaviť celé rodostromy či rodokme-ne, do ktorých možno s väčšou alebo menšou istotou zaradiť každý známy živý organizmus. Čím je skamenenín viac, tým je náš obraz o evolúcii dokonalejší, ale aj zložitejší. Pôvodné jednoduché rodostromy zostavené na menšom počte skamenených organizmov sa nám v posledných desaťročiach až storočiach pekne rozkošatili – namiesto rodostromu možno skôr hovoriť o hustom buši vývoja druhov, rodov, čeľadí a iných systematických jednotiek. Mozaika evolúcie všetkého živého na našej Zemi je mimoriadna bohatá a dopĺňa ju a obohacuje každý nový paleontologický nález, či už je to kostra dinosaura, lastúra doteraz neznámeho kôrovca alebo skamenená praslička.

Pri zrode evolučnej teórie stál najmä anglický biológ Charles Darwin. On síce mal predstavu o určitej časti evolučného mechanizmu a sformuloval svoj princíp prírodného výberu, čiže selekcie, pri ktorom si príroda „vyberá“ z veľkého počtu organizmus najúspešnejší (úspech spočíva hlavne

museli nazývať Homo troglodytes, čiže „človek učenlivý“.

Tento postup vyzerá trochu priťahnutý za vlasy, ale aj tak z pohľadu tvora stojaceho na „vrchole“ vývoja primátov by sme ľudoopov nemali pokladať za zvieratá (ani za ľudí), ale za tvorov kdesi uprostred medzi zvieratami a človekom. (A tu by som si dovoľil navrhnúť našim jazykovedcom – niekomu sa to môže zdať malicherné, ale pokladal by som za hold našim najbližším príbuzným –, aby sa z tohto titulu mohol v nominatíve plurálu opäť používať tvar ľudoopi – teda s mäkkým „i“, ako to uvádzal Slovník slovenského jazyka z roku 1960).

Dostali sme sa postupne až k človeku, ktorý je – z pohľadu protivníkov evolúcie – najproblematickejším ohnivkom celej evolučnej reťaze. Kreationisti sú presvedčení, že svet (aj človek) vznikol tvorivým aktom nadprirodzenej bytosti a evolúcia sa „nekonala“, a že všetky „vývojové články“ sú iba hračkou prírody. Pokiaľ ide o postoj modernej kresťanskej cirkvi k evolúcii, najmä ak máme na mysli jej najvyššie

Gouldovou celoživotnou hlavnou náplňou, láskou a bojiskom bola evolúcia. A tá je ústrednou témou aj v spomínanej knihe, kde sa – okrem mnohých „okrajových tém“ – venuje najmä evolučnej teórii a jej súvisu s darvinizmom, a skamenením.

v počte prežívajúcich potomkov a táto reprodukčná zdatnosť sa zvykne odborne označovať ako darvinovská fitness), nepoznal však materiálny podklad tohto procesu – gény a ich náhle zmeny, čiže mutácie. Až s rozvojom genetiky sa Darwinova evolučná teória mohla rozvinúť do podoby dnešnej „syntetickej teórie evolúcie“.

Okrem pocitu vyplývajúceho z podobnosti človeka a ľudoopov práve vďaka genetike vieme, že našimi najbližšími príbuznými sú ľudoopi. A keďže poznáme aj ich takmer „ľudské“ schopnosti, ako je používanie a výroba nástrojov, sebauvedomovanie, „plánovanie“ ďalšieho postupu, schopnosť naučiť sa a používať posunkový jazyk a ďalej ho odovzdať svojim potomkom, vyzerá to tak, akoby zastali na evolučnej ceste kdesi medzi zvieratami a človekom. Vzhľadom na úžasnú genetic-kú podobu medzi nimi a človekom ich najnovšie niektorí vedci zaraďujú priamo do nášho „človečieho rodu“ – rodu Homo. Ak by sme tento krok chceli dotiahnuť ad absurdum, šimpanza učenlivého (Pan troglodytes) by sme

kruhy, dá sa hodnotiť ako viac-menej kladný. Vatikán už pred desiatkami rokov začal organizovať sympóziá zamerané na vznik a evolúciu človeka, na ktorých sa zúčastňujú prominentní paleoantropológovia. A pokiaľ ide o postoj hlavy rímskokatolíckej cirkvi, zosnulý pápež Ján Pavol II. už v roku 1996 vyhlásil, že evolúciu možno pokladať za niečo viac ako za hypotézu.

V poslednom čase sa objavuje silno modifikovaná podoba kreationizmu, ktorá vlastne už ani kreationizmom nie je, všeobecne sa zvykne označovať ako „inteligentný dizajn“. Jeho zástancovia tvrdia, že – ak to vyjadríme celkom lapidárne – biologický život je priveľmi zložitý, takže ho musel naprojektovať nejaký inteligentný prameň. Svoj postoj k tejto veci vyjadril dvakrát aj pápež Benedikt XVI. V apríli minulého roku po nástupe na pápežský stolec povedal, že ľudské bytosti „nie sú nejakými náhodnými a bezvýznamnými produktmi evolúcie“, v novembri potom nazval stvorenie vesmíru „inteligentným projektom“, čo veľmi uvítali stúpenci inteligentného dizajnu.

„Dizajnisti“ sa, podobne ako kreationisti, snažia zaviesť vyučovanie inteligentného dizajnu do škôl. Posledný súdny proces v tomto zmysle sa konal v Pensylvánii koncom roku 2005 a sudca v ňom rozhodol, že inteligentný dizajn sa nemá vyučovať ako vedecká alternatíva evolúcie. Podobný postoj schvaľujúci rozhodnutie spomínaného sudcu sa objavil v januári tohto roku aj v článku novín L’Osservatore Romano, ktoré sa pokladajú za oficiálny orgán Vatikánu. Jeho autor, profesor evolučnej biológie na univerzite v Bologni Fiorenzo Facchini, pokladá predstavu inteligentného dizajnu za nevedeckú. V článku, okrem iného, píše: „Ak model navrhovaný Darwinom nepokladáme za dostatočný, treba hľadať iný. Z metodologického hľadiska však nie je správne ustúpiť z poľa vedy, keď vyhlasujeme, že postupujeme vedecky.“ Vyjadril sa k tomu aj paleobiológ amerického Smithsonovho ústavu Douglas H. Erwin: „Jedným z vedeckých pravidiel je, že neprípúšťa zázraky. Všetko, čo robíme, robíme podľa tohto základného princípu.“

Týmto postojom by sa určite potešil aj Gould, ktorý celý život bojoval za evolucionizmus a proti kreationizmu. Ktovie, aký postoj by zaujal voči „dizajnistom“, ich najnovších argumentov sa však nedožil. Stephen Jaya Goulda si však nijako neidealizujeme. Bol to človek ako každý iný. Hoci patrila medzi najznámejších vedcov v Amerike, tvrdia o ňom, že bol arogantný, nafúkaný a priveľmi sebavedomý; na druhej strane bol aj veľkorysý – honoráre za prednášky dával svojim študentom. Bol veľkým obdivovateľom Darwina, čo mu však nebránilo, aby proti Darwinovej predstave o pomaly prebiehajúcich evolučných zmenách (tzv. fyletickom gradualizme) nevystúpil v roku 1972 spolu s kolegom Nilesom Eldredgeom s novou hypotézou „prerušovanej rovnováhy“ hovoriacej o dlhom období „evolučného pokoja“ ukončenom prudkou zmenou a vznikom nových druhov.

Keďže Stephen Jay Gould nezomrel v „požehnanom veku“, ale ako duševne svieži šesťdesiatnik, hádam sa treba zmieniť aj o tom, že tento energický a životaschopný muž od júla roku 1982 trpel na nevyliciteľnú chorobu – brušný mezotelióm – a úspešne s ňou bojoval dlhé roky. Iróniou osudu zomrel na iný druh rakoviny – pľúcny adenokarcinóm. O svojom dlhoročnom hendikepe s odľahčením a nadhľadom píše aj v epilógu knihy esejí Dinosauri v kupce sena. Knihu končí najznámejším výrokom Marka Twaina, s ktorým sa doslova a do písmena stotožnil: „Správy o mojej smrti sú značne prehnané.“

Milan Thurzo

Richard Wright, Untitled Figure 1, Galéria J. Koniarka v Trnave (19. 5. – 2. 7. 2006)

od problematiky presného stanovenia konca a začiatku milénia až po morálku Tahitanov a Charlesa Darwina. A vždy sa snažil písať zábavným spôsobom, čo sa – okrem iného – odzrkadľuje aj v názvoch jeho kníh. Ak človek nevezme jeho knihu do ruky a pozná iba jej názov, často ani nevie, o čom kniha je. Spomeňme napríklad knihy Pandin

dlho – celé státisíce, milióny a niekedy až doslova miliardy rokov od okamihu svojej existencie. Triezvo a nezaujato rozmyšľajúci človek nemôže neuzať, že sa z nich dajú zostaviť celé rady alebo reťaze podobných a postupne sa meniacich a „zdokonaľujúcich“ organizmov. Z týchto radov či skupín príbuzných organizmov sa zasa dajú

Ľudské veci

Človek je, ako nás poučil filozof, po-
byt: Niečo (Osud? Boh? Okolnosti? Deji-
ny? Život?) nás hodilo do sveta a my v ňom
existujeme: vznikne v nás (vďaka nášmu
biologickému aparátu) akési Ja, akési
centripetálne centrum organizácie, ale aj
akási nesmiernosť, s ktorou sa namáhavo,
neúplne, krízovo, ale aj nadšene, pôžitkár-
sky vyrovnávame.

Psychológia je veda (na tento status si
robí nároky), ktorá nám aspoň sčasti po-
máha. Keď sa chcem dozvedieť, kto som,
kam smerujem, načo som tu, môže ma
poučiť (aj) psychológia: dokonca ma môže
poučiť (aj) vedecky.

Podstatnou prísadou nášho prežívania
je úzkosť. Spracováva sa mnohými spôsob-
mi a rôznorodo formuje aj deformuje náš
život. V každodennosti sa často transfor-

je kognitívne behaviorálna teória, kto-
rá je pragmatická. Usiluje sa vychádzať
z pozorovateľných, opakovateľných javov
a vplývať na ne prehľadnými procedúrami,
cvikmi, trikmi, ktoré vyžadujú sústredenie
prácu so sebou.

Úzkosť sa premieta do kognitívnych
chýb a do formovania neúčelných obran-
ných stratégií, ktoré sa možno odučiť, ak
sme ochotní si ich všimnúť a odučiť sa ich.

Kniha je teda ľahko čitateľnou príruč-
kou. Každý z nás sa z nej môže poučiť – ak
chce. Toto, ak chce, je kľúčové. Čo, ak ne-
môže chcieť? Čo, ak nechce chcieť? Toto
je hranica teórie, ktorú si kniha osvojila.
Neodpovedá nám na hĺbku našich úzkostí.
Je v nás niečo, čo nám prikazuje nechcieť
chcieť, pretože nemôžeme chcieť chcieť.
Kto je démon, ktorý ohrozuje našu slobodu,
znemožňuje pohyb nášho chcenia? Ak
dokážeme túto hranicu preskočiť, ak vieme
chcieť, kniha je pre nás užitočná. Autori
sú dobrí spisovatelia, ich výklad je mimo-
riadne prehľadný a čitateľ, ktorý sa podľa
neho zariadi, môže veľa zo svojich trápení
porozumieť a zmeniť ich. Psychologickí
pragmatici, ktorí nedôverujú tmám vo svo-
jich hĺbkach a rozhodnú sa považovať ich

*Psychologickí pragmatici, ktorí nedôverujú tmám
vo svojich hĺbkach a rozhodnú sa považovať ich
za mýtické entity, knihu Úzkosť a obavy musia
oceniť ako jasnú, užitočnú, prínosnú.*

muje na procesy, ktoré ju robia nepríjem-
nou, ba poruchovou: na prílišné starosti,
na obavy, na málo odôvodnené až nezmys-
elné strachy. Cítíme potrebu niečo s tým
urobiť, ba liečiť sa.

Ján Praško, Jana Vyskočilová a Jana
Prašková si vzali za námet svojej knihy
psychopatológiu – úzkostné poruchy, ktoré
sú také časté, že splývajú so psychopatoló-
giou každodennosti, vplývajú na praktické
ťažkosti mnohých z nás. Jej východiskom

za mýtické entity, knihu musia oceniť ako
jasnú, užitočnú, prínosnú.

Kniha o psychotherapeutickom rozho-
vore opisuje a vykladá naoko povrchný
proces, rozhovor. Ľudia si vymieňajú sek-
vencie slov: ale to, čo sa deje za tým, je
zložité ako ich duše. Pretože dušu možno
interpretovať mnohoroako, aj teória rozho-
voru je nie jedna. Mnohovýznamnosť
pripúšťa veľa pochopení, a každé svojím
spôsobom je pravdivé, aj keď sú zároveň

vzájomne nezlučiteľné. Autor je veľmi
vzdelaný a ukazuje nám možnosti: sám sa
usiluje o integratívny prístup. Aký je vzťah
medzi integratívnosťou a eklektickosťou?
Všeobecne azda nemožno odpovedať, ale
čitateľ pravdepodobne získa názor, že au-
torovi sa intergatívnosť podarila. Pretože
rozhovor je hlavný inštrument psychotera-
pie, a v ňom azda nejzreteľnejšie formuje
terapeutický vzťah, analýza rozhovoru

Ľudia sú všeobecne zvedaví na svoju
dušu. A tu sa ukazuje čosi pozoruhodné:
o duši sa akosi lepšie a výstižnejšie do-
zviem od filozofov, básnikov a románo-
piscov ako od špecialistov psychológov.
Ba ukazuje sa ešte čosi: psychológovia ob-
javujú o duši všeličo, čo objavili pred nimi
napríklad básnici. A ešte čosi: laici, ktorí
sú vnímaví a nadaní, môžu byť rovnako
obratní pozorovatelia a vykladači duše ako

*Rozhovor je útočný aj obranný nástroj každoden-
nosti a nie je ľahostajný k zdraviu a k chorobe.*

prispieva kľúčovým spôsobom k chápaniu
psychoterapie. Kniha je teda potrebná pre
každého záujemcu o psychoterapiu.

Navyše: každý rozhovor (aj rozhovor
náhodných chodcov na ulici) má terape-
utický alebo patogénny potenciál, teda
každý rozhovor je (implicitne) (aj) tera-
peutický. Preto sa môže Timuláková kniha
použiť aj ako príručka správneho rozhovo-
ru vôbec: môže zvýšiť všímavosť každého
človeka k tomu, čo robí, keď sa rozpráva.
Rozhovor je útočný aj obranný nástroj kaž-
dodennosti a nie je ľahostajný k zdraviu
a k chorobe.

Aj nešpecialistu kniha poučí, akcentuje
jeho všímavosť k procesom, ktoré sú také
samozrejmé, že o nich akoby nevieme.
Napríklad: aké ťažké je počúvať, aké ťažké
je uvedomovať si, aké myšlienky a pocity
sa v nás mihajú, keď sa rozprávame, akí
sme zodpovední za všetko, čo z nás vyletí
pri rozhovore. Nielen odborník, ale aj oby-
čajný čitateľ musí byť autorovi vďačný za
knihu.

Tretia kniha je o múdrosti. Autor je
vzdelaný, skúsený a múdry psychológ. Je
vedec, má rozsiahle skúsenosti experimen-
tátora. Jeho vedecké pozadie by ho malo
predurčovať k prísne vedeckej tvorbe.
A hľa: napísal dielo o múdrosti. Je múd-
rosť vedecký pojem? Akoby fyzik napísal
traktát o kráse hmoty.

profesionálni psychológovia. Dokonca sa
možno opýtať: načo existuje vedecká psy-
chológia? A je vedecká psychológia vôbec
možná?

Autor napísal svoje dielo podvojne.
Predovšetkým ako múdry filozof, ktorý
spracováva množstvo nepsychologických,
neodborných skúseností. A len druhotne
sa uvádzajú odborné informácie: tam,
kde sa premýšľa o myslení, o poznaní,
o osobnosti, o útvaroch, ktoré iste súvisia
s múdrosťou, ale múdrosťou nie sú. Autor,
zdá sa, ako filozof uzavrel: Múdry vie viac
než ostatní ľudia. Múdra osobnosť pozná-
va hlbšie než bežný človek. Múdry človek
vie, čo je ešte za poznaním ostatných ľudí.
Múdry človek vie, čo je dobré pre neho
i pre ostatných ľudí.

Azda nás to uspokojí. Ale predsa sa
v nás objaví akýsi nepokoj. Boli (naprí-
klad) Napoleon Bonaparte, Jean Arthur
Rimbaud, Friedrich Nietzsche, Vladimír
Iljič Lenin múdri ľudia? Ako by sme odpo-
vedali, keby sme prijali autorovu charakte-
ristiku múdrosti?

Možno nám chýba výklad vzťahu génia
a múdrosti: najmä romantického génia,
ktorý je tlmočníkom múdrosti prírody. Naj-
lepšou vlastnosťou knihy je podnetnosť.
Kniha o múdrosti je veľmi podnetná.

Ivan Žucha

- ▲ J. Praško, J. Vyskočilová, J. Prašková
- ▲ **Úzkosť a obavy**
- ▲ Portál 2006
- ▲ 232 strán
- ▲ 379 Sk

- ▲ Ladislav Timulák
- ▲ **Základy vedení psycho-terapeutického rozhovoru**
- ▲ Portál 2006
- ▲ 184 strán
- ▲ 429 Sk

- ▲ Imrich Ruisel
- ▲ **Múdrost v zrkadle vekov**
- ▲ Ikar 2005
- ▲ 293 strán
- ▲ 299 Sk

Iva Sýkorová, bez názvu, 2005

O radosti

Netradičnú knižku textov Viliama Klimáčka a výtvarných nápadov Dezidera Tótha kvalifikujú ako knihu detskú. Pôvodne aj bola v edičnom pláne Mladých liet, napokon vyšla roku 1996 vo vydavateľstve HEVI. I keď to bolo v zredukovanej podobe, spôsobila už vtedy rozruch. Roku 1997 získala poľskú cenu Janusza Korczaka za ojedinelý prínos a vysokú umeleckú hodnotu, zaradili ju do Kánonu päťdesiatich najlepších detských kníh sveta. Koncom minulého roka sa dočkala vo vydavateľstve O.K.O. svojho second edition, resp. vydania v pôvodne zamýšľanej podobe (takto vyšla aj v češtine a poľštine). Detská – nedetská. Ako sa to vezme (aké je trebárs Werichovo Finfárum, Ohňostroj pre deduška Jaroslavy Blažkovej, knižky s fotografiami Ľuby Lauffovej). Sami autori odporúčajú Nohu k nohe čitateľom od 6 do 66 rokov. Aj tak si myslím, že toto obmedzenie zvolili len kvôli vizuálnemu a zvukovému efektu. Nezdá sa, že by bol dôvod iný, lebo v úvodnom Inzeráte volajú a hľadajú všetkých tých, čo sa vedía hrať a pozeráť: „Pomôžte odhaliť tajomné stopy na ulici! Podte sa prestopovať touto knižkou od začiatku až po koniec! Všade je tu plno stôp...“

Knižka je kúzelným návodom hľadania nevšedného vo všednom, potieraním banality, provokovaním fantázie. Okrem iného sa v nej dozviete o netradičných druhoch umenia, napríklad kuchynsko-obilisovom alebo múrovom: „Dážď, sneh, mráz a krúpy ozdobiajú v meste múry./Dážď si kreslí/po omietkach DAŽDOMALBY./Mráz do múrov/hryzie svoje MRAZOKRESBY./Zanechajú plno stôp./Steny sa šúpu ako brezy, omietku zľúpu ako pomaranč.“ Naučíte sa robiť stopy vo vode a pripravovať vaňové moria. Budete raz navždy vedieť, že Dur-moľová symfónia je pre „šatník, vlnený kabát, dve dlane a Moľa šatového s latinským menom Tineola bisselliella“.

Noha k nohe je vskutku dobrou školou okamžitého relaxu, kurzom svojsky aktívneho odpočinku, prebúdzaním nášho dávneho malého Ja.

Môže sa to všetko brať „len tak“, ale aj „tak inak“. Knižka je totiž aj plná odkazov na výtvarné a výtvarno-literárne aktivity Otisa Lauberta, Alexa Mlynarčíka, Jiřího Kollára či Vladimíra Boudíka: „... maliar-vladimír-miloval-steny/-miloval-steny-mesta-dočmárané-dažďom-opadané/-dažďom opadané-omietky-vytvárali/-krásne-tvary/-tvary-ktoré-pripomínali-tváre-hlavy-zvieratá-pevniny/-pevniny-plné-zvierat-maliara-vladimíra/-vladimír-a/-mesto-boli-jedno-a-v-jeho-vnútri-sa-týčilo-dalšie...“

Sám Dezider Tóth znovu načrel do svojich ekologických projektov, tém dychovíek, písacích strojov, partitúr („Notová osnova je veľikým námětem Dezidera Tótha. Po léta znovu a znovu překresluje pět a zase pět vodorovných linek... I prázdnou partituru chápe na pozadí hudby a nepřítomnost notového záznamu je přítomností ticha. Malíře ale nezajímá vlastní záznam hudby, i když řadu jeho partitur je možné číst a interpretovat, důležitější je pro něho vizuální podoba notové osnovy... Černé linie připomínají napnuté provázky, či struny... Jsou jako vedení, kterým probíhá vysoké napětí“, konštatoval Jiří Hůla ešte v 80. rokoch.)

Nepoznám síce úplne ambície autorov, myslím si však, že knižka Noha k nohe je vskutku dobrou školou okamžitého relaxu, kurzom svojsky aktívneho odpočinku, prebúdzaním nášho dávneho malého Ja. Z niekoľ-

kých pohľadov je podnetná, spoločenská, viacgeneračná, má vari tie najlepšie predpoklady byť stmelujúco-rodinnou.

Dezider Tóth sa pred rokmi zapodieval aj detskými omaľovánkami, vymyslel výbornú (tiež detsko-nedetskú) „tvorivú“ knižku Urob si masku (Mladé letá 1989). Summa summarum ilustroval a graficky upravoval viac ako päť desiatok publikácií. Jeho voľná a užitá tvorba sa prelínajú. Nemá s tým problém. Veď umenie vždy chápal v princípe ako hru, jej súčasťou bolo často prelamovanie zablokovania voči vizuálnej komunikácii. Poňatím tvorby ako vývoja myslenia, ktorého výsledkom nemusí byť nutne artefakt, ale skôr vymedzenie životného štýlu, sa stal jednou z najvýraznejších postáv slovenského alternatívneho umenia. Vytváral objekty, pripravoval akcie, konceptuálne projekty, organizoval aktivity neoficiálneho umenia. S takouto minulosťou prešiel v roku 1991 konkurzom vypísaným VŠVU v Bratislave na miesto technologa maľby a maliarskych techník.

Tóth sa nezaprel ani vo svojom novom postavení. Po nástupe na školu zmenil nezázrivnú koncepciu výučby na dramaturgiu výtvarného materiálu, praktika zastrešil Neateliérom. V súvisi s jeho pedagogickou prácou, prácou výskumnou (v rámci Inštitútu umenia a vedy VŠVU) a s prípravou mnohých aj mimobratislavských prednášok (pražská Akadémia výtvarných umení, Masarykova univerzita a Moravská galéria v Brne, Ostravská univerzita) vznikali texty teraz sústredené v skriptovej Nemej knihe. Ich zmysel je „v nádeji, že existuje niekto, kto je spoluúčastný v načúvaní“. Sú nabité múdrosťou, pôvabom, šarmom, radostnou ľahkosťou Tóthovi vlastnou. Človek by neveril, ako sa dá narábať so starobylými receptúrami, čo všetko skrýva a evokuje výtvarný materiál: „Okrem myslenia tvorcu sa nám pripomenula iná výzva: myslenie materiálu samotného. Kunderovsky neznesiteľná ľahkosť, s akou sa materiál predvádza. V predvádzaní neukazuje len seba, ale rafinovanými spôsobmi paroduje samotného autora, svojím myslením myslenie autora. Najčastejšie sa vo-

možno prebudí... Od začiatku som tušil, že v tom, čo prednášam, musí byť prítomná vášeň. Zároveň som vedel, že vášeň nemôžem predstierať – to by mladí účastníci rozoznali okamžite... O pravosti vášne rozhoduje vášeň. Tak sa stalo, že aj vášeň, s ktorou som prednášal, prešla na nich. Už mi nepatrila.“ Našťastie, autora nepohltila dôstojnosť: „... viem, že nebolo veľkým umením vášeň vo mne ironizovať, komentovať a komentárom z nej vystupovať. Dnes sa to javí ako povinná výbava každého súčasného intelektuála. Umením, za ktorým mi je ľúto, boli tie vzácne nepostrehnuteľné chvíle, keď som dokázal uniesť smiešnosť, ktorou ma presahujúca vášeň stravovala... V Neateliéri po-

pas, schopnosť sebastraty, schopnosť pomenúvať chyby, ale aj zisky, načo pomalosť... Dôvod na radostnú prácu v Neateliéri nevyplýva len z toho, že z našej činnosti nemusí vzniknúť umenie, ale aj z toho, že vieme, s čím zápasíme...“

Čo sa funkcie skript týka, je Nemá kniha jednoducho závideniahodná. Ako kniha aj pre „umeleckých laikov“ je lahodným, vtipno-poeticky-náučným čítaním. Dokonca sa mi zdá, že ani názov knihy Tóth nezvolil iba pre vyššie uvedené dôležité dôvody. Mám pocit, že to bolo aj kvôli možným slovným hrám slovenských i českých čitateľov: Nemá kniha – Má kniha, Má neha... Nakoniec mi len prišlo trochu ľúto, že knižná väzba

Poňatím tvorby ako vývoja myslenia, ktorého výsledkom nemusí byť nutne artefakt, ale skôr vymedzenie životného štýlu, sa Dezider Tóth stal jednou z najvýraznejších postáv slovenského alternatívneho umenia.

čas výskumu neváham poslucháčom hovoriť o tom, že neviem, načo im bude zaobranie sa stredovekou výstavbou maľby, načo materiálové cvičenia, ale zároveň im hovorím, že viem, načo im bude sústredenosť, zá-

dobré nedrží. Ktorýsi známy si však pochvaľoval, že je to tak fajn, že na čítanie do električky si môže vždy zobrať vybrané stránky... No tak čo.

Marta Stachová

Dezider Tóth, ilustrácia z knihy Noha k nohe

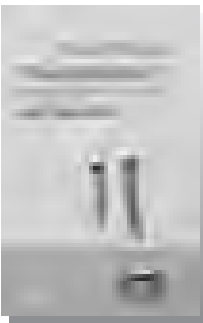
Cirkus zo slov Aglaje Veteranyi

- ▲ Aglaja Veteranyi
- ▲ **Polica posledných vydýchnutí**
- ▲ Preklad Jana Cviková
- ▲ Aspekt 2006
- ▲ 146 strán
- ▲ 179 Sk

- ▲ Aglaja Veteranyi
- ▲ **Prečo sa dieťa varí v kaši**
- ▲ Preklad Jana Cviková
- ▲ Aspekt 2004
- ▲ 196 strán
- ▲ 190 Sk

- ▲ Aglaja Veteranyi
- ▲ **Vom geräumten Meer, den gemieteten Socken und Frau Butter**
- ▲ DVA 2004
- ▲ 136 strán
- ▲ 17,9 Euro

Švajčiarska spisovateľka rumunsko-maďarského pôvodu Aglaja Veteranyi je v súčasnej literatúre nezvyčajným zjavom. Jej texty sú oceňované nielen množstvom čitateľov, ktorí zaplňali sály na verejných čítaniach, ale aj literárnymi kritikmi, ktorí o nej hovoria ako o veľmi talentovanej a originálnej autorky. Dokázala ich osloviť vďaka univerzálnosti tém, prózou neviazanou konvenciami literárnej tradície a nenapodobiteľnému jazyku, ktorými prekračuje hranice akejkoľvek národnej literatúry.

„Šťastie som si inak predstavovala“

Debutový román tejto autorky *Prečo sa dieťa varí v kaši* je príbehom dcéry rumunských cirkusových umelcov. Matka je artistka, ktorá večer čo večer visí z kupoly cirkusového stanu na vlasoch „z ocele“. Otec je smutný klaun, ktorý by chcel byť filmárom a dcéra sľubuje kariéru slávnej filmovej hviezdy. Rodina, ktorá emigrovala z Rumunska, uverila ilúziám o raji, ktorý nájde v západnej Európe, realita však jej očakávania nespĺňa. Život potulných cirkusantov je neustále presúvanie sa z miesta na miesto, z maringotky do hotelov a penziónov. „Celá Zem je príchod a odchod,“ poznamenáva malá rozprávačka. Detskými očami pozoruje okolie a z mála, čo vie a čo sa dozvedá od iných, skladá svoj svet naplnený predtuchami a starými poverami, ktorým ako dieťa nerozumie. A veľmi sa bojí. Má strach z iných vecí ako ostatné deti, bojí sa o svoju matku, má obavy zo smrti, samoty alebo smútku. „Smútkom sa starne. Som staršia ako deti v cudzine.“

Život emigrantov je plný neistôt, nádejí a sklamaní. Sú vykorenení a okolie im nerozumie nielen preto, že hovoria cudzím jazykom. Situáciu, v ktorej sa ocitli, nechápe ani rodina, ktorá zostala v Rumunsku. Príbuzní posielajú listy, prosia o lieky, jedlo či peniaze. Príšťahovalci však sami potrebujú pomoc. Svet vidia dvojako. Táto skutočnosť je možno práve o to silnejšia, že chudobu a ne-

slobodu Rumunska a bohatstvo Západu dokáže vnímať aj dieťa a svojiským spôsobom podať pocit, ktorý má z cudzincov: „Všetci tu majú vo vani teplú vodu a v srdci chladničku.“

Ďalšími témami románu sú rozčarovanie, konflikty v rodine, odchod otca, nelegálne vystupovanie v kabarete a vzťahy medzi matkou, sestrou a tetou rozprávačky, ktoré sa postupne spolu s tým, ako dospieva a hľadá záchytné body v živote, menia.

Jednotlivé časti románu sú prepojené morbidným príbehom o dieťati, ktoré sa varí v kaši. Nie je to jeden príbeh, v každom období sa nájde viacero dôvodov, ako a prečo sa dieťa do kaše dostalo a čo sa s ním stane, keď sa v nej uvarí.

Napriek tomu, že by sa spojitost s autorkiným životom ponúkala sama, keďže sa Aglaja Veteranyi narodila v Bukurešti a keď mala päť rokov odišla na Západ spolu s rodinou, ktorá sa živila vystupovaním v cirkuse, autorka tieto súvislosti odmieta a tvrdí, že jej prvý román nerozpráva jej životný príbeh. Vyjadřila sa, že v písaní potrebuje čo najviac priestoru a voľnosti a že fantázia je pre ňu tiež autobiografická. Pripustila, že detského rozprávača v prvej osobe si zvolila preto, aby sa vyhla zbytočnému

Prózy Aglaje Veteranyi spája sugestívny jazyk a originálne metafory, irónia, svojský čierny humor a melanchólia, ktorá je v jej románoch a príbehoch najlepším z možných postojov k realite.

moralizovaniu. Tento výber sa neminul účinku, keďže románu poskytol silný emocionálny rozmer, pretože len dieťa dokáže opísať realitu priamo a niekedy až šokujúco surovo.

Silnou stránkou románu je jazyk, ktorý je zdanlivo jednoduchý a naivný, vo svojej úspornosti je však veľmi pútavý. V krátkych rytmických vetách sa prelínajú metafory s bizarnými asociáciami či s vracajúcimi sa symbolmi ženskej krásy, smrti alebo cudziny ako takej. Keďže Aglaja Veteranyi patrí k autorom „dvojitého ja“, akými sú Nabokov, Conrad alebo Kundera a nepíše vo svojom materinskom jazyku, originál je napísaný „naštrbenou“ nemčinou, ktorá mu svojou nedokonalou gramatikou poskytuje dokonalú atmosféru.

Román *Prečo sa dieťa varí v kaši* bol ocenený viacerými literárnymi cenami a v roku 2001 bola v Zürichu uvedená jeho divadelná adaptácia.

„Božia knižnica je polica plná posledných vydýchnutí“

Aglaja Veteranyi si 3. februára 2002 vzala život, a tak sa vydania svojho druhého románu *Polica posledných vydýchnutí* nedožila. Nádej, ktorú čitateľ nachádzal medzi riadkami jej prvého románu, sa vytratila, aby urobila miesto smútku. Druhý román je pokračovaním príbehu rumunských potulných umelcov a svetobežníkov. Jeho mottom sa stala veta z prvej knihy „Sme omnoho dlhšie mŕtvi než živí, ako mŕtvi preto potrebujeme omnoho viac šťastia“, ktorá napovedá, že témou rozprávania bude smrť. Rozprávačkou už nie je dieťa, ale dospelá žena, ktorá si pri opisovaní fyzického a citového strácania blízkej osoby bolestne uvedomuje všetky súvislosti. Sediac pri tetinej posteli v hospici, honosne nazvanom rekonvalescenčná klinika, premieta spoločný život a spomienky do skľučujúcich obrazov. Jej vzťah k matkinej sestre bol naznačený už v predchádzajúcom románe. Teta, ktorá nemala vlastné deti, je jej bližšia ako vlastná matka. Túto skutočnosť otvorene priznáva: „Zomierala som na tmú, leto, smútok alebo vyťahanú pokožku. Najmä som však zomierala na svoju mamu, ktorá mi rástla z tváre.“

V Polici posledných vydýchnutí sa čitateľ stretáva aj s inými členmi rodiny a ich neveselým osudom. Časť románu sa odohráva po páde Ceausescovho režimu, keď sa hranice Rumunska otvorili, početná rodina sa mohla opäť stretnúť a príbuzní mohli prichádzať „s rumunskou pšenitou a hlasmi mŕtvych v kufrí“. Téma rozpadu ľudského tela, ktorá sa v rôznych podobách neustále vracia, je symbolom rozpadu rodiny, vzťahov a spojenia s krajinou, ku ktorej rozprávačku viaže len miesto narodenia a ktorej „jazyk sa jej nechcel dať naučiť“. Kam patrí človek, ktorý bol splodený v Krakove, narodil sa v Bukurešti, ktorého slepé črevo zostalo vo vojenskej nemocnici v Československu a mandle v Madride?

Rozprávanie charakterizuje množstvo odbočiek, nechronologických spomienok a asociácií a celkovo pôsobí ako obraz zo slov. Je prekvapujúce, aký účinok sa dá dosiahnuť jednoduchým vymenovaním, opisom všedných vecí, ktoré nás obklopujú. Autorka vecne registruje nemocničnú rutinu, kŕmenie, umývanie, podávanie vody či lekárske úkony, a spája ich do koláže s úryvkami z pokynov pre personál kliniky alebo z administratívnych formulárov pre žia-

Sama občas nechá vyklíznuť slová pomenújúce bezútešnú realitu príbehu dlhého umierania, ktorý sa celý zmesť do posledného vydýchnutia a „v tomto si môže Boh prečítať život človeka ako v knihe“.

„Prečo Boh stvoril svet? Pretože miluje príbehy“

Poslednou knihou z pozostalosti Aglaje Veteranyi je zbierka krátkych próz, ktoré sama neoznačila ani za básne, ani za poviedky, ale za príbehy, nazvaná *Vom geräumten Meer, den gemie-*

Veteranyi píše o obyčajných veciach, o nábytku alebo oblečení, o všetkom, čo človeka sprevádza na cestách, a tieto veci spája do malých koláží v tých najnepravdepodobnejších kontextoch.

teten Socken und Frau Butter (O upratanom mori, prenajatých ponožkách a pani Maslovej). Zbierku tvorí osemdesiatšedem textov, z ktorých niektoré autorka publikovala časopisecky ešte počas svojho života a iné plánovala vydať knižne.

Na rozdiel od románov si Aglaja Veteranyi pre väčšinu svojich krátkych literárnych útvarov vybrala rozprávača v tretej osobe a takto nielenže ponechala voľný priestor fantázii a kreativite, ale nechala medzi sebou a svojim dieľom odstup, prostredníctvom ktorého sa chcela vyhnúť nekriticnému spájaniu svojho vlastného života s napísanými príbehmi. Bez ohľadu na formu sa však autorka tematicky vracia k niektorým momentom z prvých dvoch románov. Protagonistami jej príbehov sú často matka, sestra, stará mama, teta alebo strýko, ktorý mal „kufor plný hlasov“. Aglaja Veteranyi opakuje niektoré vety a motívy z predchádzajúcich kníh, najmä sú to výklady snov, cestovanie, smrť alebo vzťahy v rodine. „A deti nechcem žiadne,“ desaťkrát pod seba napísaná veta, ktorú autorka v Polici posledných vydýchnutí písala za trest, sa tu objavuje ako samostatný príbeh.

Aglaja Veteranyi svoje príbehy začína rôznymi obmenami vety „Bol kedysi jeden muž...“, akoby začínala ďalšiu z rozprávok Tisíc a jednej noci. Jej „rozprávky“ sú však o bábikách, ktorým aj po smrti rastú vlasy rozprávajúce príbehy, alebo o tete Elene, ktorá utopila svojho muža v akváriu „a na svoju obhajobu povedala: Vždy, keď sme sa hádali, tvrdil, že ryby mám radšej ako jeho. Len som chcela, aby vedel, že pre mňa ryby nemajú žiadnu cenu“. Jej „rozprávky“ sú hororové, humorné a v každom prí-

pade originálne bizarné. Sú to príbehy, ktoré sa začínajú reálne, postupne sa presúvajú do surreálnej roviny a v konečnom dôsledku pôsobia absurdne či groteskne. Autorka sa hrá so slovami, a to nielen v próze nazvanej *Krotiteľ slov*, ale prepožičiava nový význam pomenovaniu miest, nápisom z hotelov či ustáleným slovným spojeniam, ako je „láska na prvú smrť (názov bez príbehu)“, ktoré si ako pozorná pozorovateľka všíma a ukladá do pamäti. Aglaja Veteranyi nevyužíva surrealizmus na hru s formou, ale ako jediný možný spô-

sob pretlmočenia reality. Základom jej príbehov je možnosť, že všetko môže byť úplne inak, že žiadne vysvetlenie nie je dostatočne jasné a presné, aby mohlo byť pravdou, a spochybňuje dokonca už aj tak dosť neuveriteľné príhody, pričom dokonale narába so všetkými dostupnými prostriedkami.

Píše o obyčajných veciach, o nábytku alebo oblečení, o všetkom, čo človeka sprevádza na cestách, a tieto veci spája do malých koláží v tých najnepravdepodobnejších kontextoch. Bábiky sú v jej príbehoch deťmi, ľudia stoličkami či nočnými stolíkmi, prípadne členovia rodiny vystupujú ako symboly, ktoré si sama vytvorila. Autorka sa celý čas hrá s čitateľom, ktorý je ochotný prijať neexistujúce pravidlá tejto hry, napríklad aj skutočnosť, že sa hlavnou postavou príbehu môže stať Boh, ktorý zatúži po mliečnej ryži s mandľami a so šľahačkou, ktoré mu robieva jeho stará mama, a vydá sa „na cestu k domu so smutným oknom“.

Všetky prózy Aglaje Veteranyi spája sugestívny jazyk a originálne metafory, irónia, svojský čierny humor a melanchólia, ktorá je v jej románoch a príbehoch najlepším z možných postojov k realite. Svoj svet urobila dôveryhodným radikálnosťou obrazov a čitateľovi jej texty dokážu poskytnúť čistý pocit bez toho, aby v nich sklzála do roviny klišeovitej sentimentality.

Knižná edícia *Aspektu*, v ktorej vyšli prvé dva romány Aglaje Veteranyi v kvalitnom preklade Jany Cvikovej, pripravuje aj vydanie zbierky krátkych próz *Vom geräumten Meer, den gemieteten Socken und Frau Butter*.

Aňa Ostrihoňová

Ján Šípőcz, bez názvu, 2005

5/2006
ročník XXXXI

myslím si, že.../
Ján Litvák

Andrej
Hablák: Tebe
(cyklus básní)

Dušan Mitana, Peter Dimitrov:
Čas grimás (filmový scenár)
Zoltán Rédey:
Návrat a zjavenie „strateného rozprávača“
Izabela Zajac:
Konvencie postmodernej hry
v knihe Dušana Mitanu Hľadanie strateného autora

Seamus Heaney:
Trest a iné básne
Ján Gavura:
Osobný hlas v antropológii Seamusu Heaneyho (esej)
Peter Zajac:
A (esej)
Július Vanovič:
Listy z môjho dvora (listy)

rodinné striebro
Míla Haugová:
Zachytiť takmer nezachytiteľné
Michaela Paštéková:
Večne je zelený

voľným okom
Juraj Mojžiš:
O obraze Williama Blakea Blíš duch

pan(o)ptikum
Ivana Štrpku
Bonnefoy a du Bouchet:
Dvaja Živí Francúzi v Studni

recenzie
Miloslava Kodoňová:
Diablova pasca (Tomáš Zálešák:
Diablova práca)
Wanda Henrichová:
Okamihy na dosah (Marián Hatala:
Zum greifen weit)
Michaela Brosmanová:
Ty ma vieš (Natálie Kocábová:
Někdo je v domě)
Tomáš Kříž:
Borgesov testament poetiky
(Jorge Luis Borges: Ars poetica)
Andy Turan:
Ako vstať z popola (Thomas Bernhard:
Ako vstať z popola)

cool/túra
Miloslava Kodoňová:
Stručný návod na používanie slov
Márius Kopcsay:
Reklama na zožratie

z poznámok
Ivana Žuchu

z voľnej nohy
Dušana Mitanu:
Svätý Judáš?

Bezplatný katalóg Knižného klubu, ako aj staršie čísla časopisu
Knihy & spoločnosť si môžete objednať:

✉
Knižný klub Legenda
Hlavná 87/49
925 28 Pusté Úľany

☎
031 / 784 53 15

☎
031 / 784 53 14

@
mail@kniznyklub.com

XX verzus XY

- Elisabeth Badinterová
- XY. mužské identity**
- Preklad Zuzana Dlabalová
- Paseka 2005
- 272 strán
- 249 Kč

- E. Bakalář, O. Nytrová, V. Strachota
- O čem sní muži aneb Jak to vidí otcové**
- Beta Books 2005
- 289 strán
- 386 Sk

Zdá sa, že aktuálnou odbornou témou, takpovediac „otázkou dňa“, je konštruovanie novej mužskosti. Hľadanie (a viac či menej úspešné nachádzanie) ženských identít je zjavné. Je maskulinita danosť alebo schéma, esencia či ideológia? Prikloniť sa skôr k univerzalizmu či diferencIALIZMU? Historicky a stereotypne pretrvávajúce stotožňovanie univerzálne ľudského s mužským zafixovalo predsudok, že špecifické sa spája so ženským a pre mužov býva nevhodné, ba nevhodné. Tak či onak – novoartikulované požiadavky na mužskosť, resp. jej prioritizované obsahy, komplementarita a ašpirovaný komplexný a integrálny charakter rovnosti príležitostí mužov a žien minimálne indikujú, že v súčasnosti nemôže existovať jeden model maskulinity, jedna paušálna mužská identita. Jej premenlivosť v historickom i individuálnom čase je spätá, či ťažko oddeliteľná od porovnateľných schém, konštruktov a obrazov ženskosti.

Elisabeth Badinterová je provokujúca a nesmierne priama autorka. Šarmaným oblúkom nás prevedie od XY - chromozómového vzorca muža, k záplave otázok o mužskej identite, sile, krehkosti, problémoch, úskaliach novej maskulinity. Podáva podrobnú správu o úsilí byť mužom, o úlohách, dôkazoch, skúškach, ktoré mužskosť vytvárajú i destabilizujú. („Jeste donedávna byla tajuplnou částí lidstva žena a nikoho nenapadlo zamýšlet se nad mužem. Zdálo se, že mužství přichází samo od sebe: zářné, přirozené a protikladné ženství. Tyto tisícileté samozřejmosti vzaly poslední tři desetiletí za své. Když ženy začaly hledat novou definici sebe sama, donutily muže udělat to samé. XY zůstává konstantou, ale mužská identita už není tím, co bývala.“)

Badinterová sa analyticky zaoberá aj súvisiacimi faktormi mužskej diferenciácie (napr. trieda, vek, rasa, sexuálna orientácia), ktoré podmieňujú pluralistický charakter maskulinity. Prítomná je i kritika angloamerickej civilizácie (to napokon vo všetkých jej dielach) za posadnutosť mužnosťou, za presadzovanie konfrontačného charakteru mužsko-ženských vzťahov. Kontrastne a „vlastenecky“ (a opäť pre ňu typicky) zdôrazňuje francúzsku feministickú „zhovievavosť“ voči mužom, akúsi tradičnú národnú solidaritu pohlaví. Badinterová v sebe nezaprie ani pôvodnú profesiu historičky – veľký priestor venuje podrobnému popisu kríz maskulinity v priebehu 17. a 18. storočia vo Francúzsku a Anglicku, i dobovému diskurzu 19. a 20. storočia a sprievodným a súvisiacim polemikám posledných tridsiatich rokov.

– určite s vedomím všetkých (i v úvode spomenutých) následkov a reakcií.

Podporovať iný názor a mnohorkosť prístupov je zvyčajne prínosom. Nevie, prečo by práve agenda rovnosti príležitostí mužov a žien mala byť výnimkou, resp. priestorom „jedinej kresťalovej objektivity“. Nie je to dlhodobo možné a udržateľné. Zmysluplné riešenia sa rodia v konfrontácii mnohých názorov – musíme si tak zvykať, že aj v oblasti rodovej rovnosti, ľudských práv žien (i mužov !) budeme zrejme vychádzať z čoraz diverzifikovanejších východísk, smerovať možno k rozmanitým, ale legitímnym cieľom a hodnotám.

Desať autentických otcovských príbehov vyroprávanych mužmi prežívajúcimi vzťahové traumy, „okrádaných

Aj v oblasti rodovej rovnosti budeme zrejme vychádzať z čoraz diverzifikovanejších východísk, smerovať možno k rozmanitým, ale legitímnym cieľom a hodnotám.

o lásku synov a dcér“, vytlačovaných zo starostlivosti o deti, si zvlášť všima vývoj situácií pri kombinácii citovo zreleho muža a citovo nezrelej ženy. Napriek tomu, že podľa platnej legislatívy prináleží rodičovská zodpovednosť obom rodičom a pri jej výkone sú obaja rodičia rovnoprávni, v praxi manipulácia či dokonca deportácia detí nie je dôsledne postihnutelná. Jediný zapudzovaný otec zo súboru sa dosiaľ nevzdal a bojuje (už nielen a predovšetkým za svoje otcovstvo) prostredníctvom Európskeho súdu pre ľudské práva v Štrasburgu. Každý príbeh uzatvára komentár psychológa, jedna z kapitol sa venuje zovšeobecneniu opakujúcich sa problémových okruhov psychického správania partneriek. Za dôležitý odkaz a varovanie možno považovať, že niektoré osoby si neuvedomujú, že predchádzajúce generácie do nich im-

Badinterová nás šarmaným oblúkom prevedie od XY- chromozómového vzorca muža k záplave otázok o mužskej identite, sile, krehkosti, problémoch, úskaliach novej maskulinity.

o stále takmer „paušálnom“ zverovaní detí do starostlivosti matiek, či o takých „nových fenoménoch“, akými sú napríklad rodičovské únosy detí a podobne. Nemožno teda odškriepiť, že aktuálne existujú sféry, prípadne segmenty rodovej rovnosti, pre ktoré takmer všeobecne platí horšia situácia či pozícia mužov. Autorom patrí uznanie za odvahu, s ktorou doterajšie tabu „mužského znevýhodnenia“ prelomili

plantovali „imprinting“ svojho života, svojich tráum a nedoriešených problémov. Aj v mužsko-ženských vzťahoch tak ide okrem iného i o to, ako „neodovzdávať ďalej štafetu deformácie“.

Originálna je pomôcka, návod na rozvažovanie o partnerkách – akýsi dotazník na potenciálne či predpokladané vyhliadky mužov i „prelustrovanie“ zamýšľaných manželiek. („Muži ako jedinci však nemajú vypracovaný žiadne

kontrolní mechanizmy či prověřovací postupy na odkrytí hlubší, povahové, charakterové či jiné psychické závady! V praxi se to projevuje tak, že náš muž při námluvách buď „nevidí“, nebo si nevšímá záporných signálů, kterých by si s velkou pravděpodobností všiml u svého budoucího zaměstnance, spolupracovníka či souseda.“)

S niektorými tvrdeniami autorov však zásadne nesúhlasím. Napríklad s tvrdením o prosociálnejšom, aktívnejšom, altruistickejšom správaní mužov v porovnaní so ženami, dokladované komparáciou počtov svetcov (80 percent mužov, 20 percent žien), tvorcov etických systémov, laureátov Nobelovej ceny za mier, odporcov totalitného režimu, zakladateľov nadácií, nositeľov medaily za statočnosť, darcov krvi.

Obávam sa, že práve v tomto prípade je na jednej strane „s vaničkou vylievané aj dieťa“, na druhej strane príčina je vysvetľovaná jej následkom. Práve historicky neporovnateľne horšie možnosti žien, ich pretrvávajúce znevýhodnenie (vyjadrené jazykom rovnosti príležitostí – nerovnaký prístup, účasť, viditeľnosť – spôsobujú podobné, zatiaľ prakticky neporovnateľné výsledky.

Pri implementácii rodovej rovnosti je problematické hľadať historické a filozofické axiomy či paralely. Východiská, zábery a ciele sú neskrývané sociálno-politické a ľudsko-právne. Táto skutočnosť je na druhej strane aj zjavnou výhodou, ktorá poskytuje (v iných agendách nie vždy samozrejmu) možnosť usmerňovať, korigovať „nerovnú“ realitu legislatívou, opatreniami, postupmi i inými aktivitami. Zo strany európskych štruktúr (predovšetkým Európskej komisie) sa kladie obrovský dôraz na praktickú realizáciu obsahov agendy rodovej rovnosti. Nové členské krajiny budú hodnotené za konkrétne kroky, nie deklarovanú efemérnu rovnoprávnosť. V súčasnosti je napríklad mimoriadne aktuálna všestranná podpora otcovskej roly či efektívne zosúladenie pracovného a rodinného života mužov i žien.

Otázkou, výzvou a očakávaním však naďalej ostáva, či pohlavný univerzalizmus v ľudsko-právnom výklade bude postačujúci, alebo spoločenský vývoj prinesie i potrebu špeciálnej akcentácie a ochrany ľudských práv mužov ako dôsledku nemožnosti pokrytia ich špecifickej situácie a potrieb.

Sylvia Porubánová

Iva Sýkorová, bez názvu, 2005

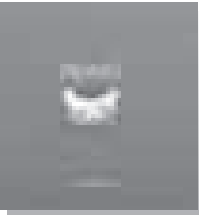
14

knihy a spoločnosť | 5/2006

rovnosť príležitostí

Hlasy nepočúvaných

Texty o vnímaní a mieste Rómov v spoločnosti doteraz vždy vyjadrovali najmä postoj dominantnej ideológie v tej-ktorej dobe a zobrazovanie Rómov bolo najmä re-representáciou gádžovských autorov. Tento spôsob písania a zobrazovania „Cigánov“ umožňoval vybudovať si kariéru referenta pre cigánsku otázku, pracovníka centra pre rasovú hygienu alebo akademia, ktorého hlavnou náplňou bolo pochopenie „cigánskej kultúry“ tak, aby sa mohli stať objektom rozvoja či asimilácie.

- ▲ Jana Kramářová a kol.
- ▲ **(Ne)bolí**
- ▲ Člověk v tísni 2005
- ▲ 149 strán
- ▲ 299 Sk

Podobnosť s minulosťou sociálnej antropológie pri kolonizácii tretieho sveta, ktorej úlohou bolo poznanie Iného pre potreby administrácie a kontroly, nie je čisto náhodná. Pravdaže, takáto vnútorná kolonizácia nie je dnes už iba výsadou gádžov. Podobne ako v dekolonizovanom svete sa expertíza stáva možnosťou vybudovania si kariéry aj pre mnohých Rómov. Komunistické diskurzívne násilie s cieľom zmeniť kultúru cez asimiláciu sa zmenilo na spôsob „domestikovania rozdielov“, alebo „oslavovania diverzity“. Na Slovensku tak dnes hovoríme o „rómskej otázke“, ktorá esencionalizuje rómstvo. Rómski „nacionalistickí“ politici, ktorí si uzurpujú právo hovoriť za všetkých Rómov a Rómky, pracujú ako poradcovia ministrov. Tí sú niekedy predchodcami ministeriek, ktoré viedli sociologické výskumy rátania Rómov, kategorizovania do rôznych úrovní integrácie, tak aby sa mohli stať objektmi rozvoja a sociálnej politiky. Tí istí politici, mimovládni experti a mi-

nistri rozprávajú o bohatstve rómskej kultúry. Obraz dnešného diskurzívneho násilia ešte dopĺňa, že na Katedre rómskej kultúry sa vyučuje predmet Psychológia rómskeho etnika.

Kniha Jany Kramářovej a kolektívu (Ne)bolí predstavuje jeden z nezvyčajných pokusov, ako dať hlas ľuďom, o ktorých väčšinou hovoria iní. Je to pekná kniha o nepeknej téme. Obsahuje osem rómskych spomienkových rozprávaní o živote pred vojnou, počas vojny a po vojne. Svedkov spája „jejich životná zkušenost Roma“. A pre slovenských čitateľov bude zaujímavé aj to, že všetci svedkovia pochádzajú zo Slovenska. Svedectvá tak prinášajú niekoľko marginalizovaných uhlov pohľadu zároveň: od pohľadu na vojnu cez utrpenie na základe rasového prenasledovania až po skúsenosti Rómov, ktorí po vojne odišli zo Slovenska do českých pohraničných oblastí.

Hoci sa v knihe objavujú aj zmienky o hudbe, jazyku, duchoch a rodinných väzbách, ešte dôležitejšie je, že svedkovia hovoria o sebe, o matkách a otcoch, o stavbároch, šičkách a predavačkách. Hodnota individuálnych Rómov sa stáva rovnakou ako hodnota gádžov. Nie je len odvodená z kolektívneho vplyvu rómskej kultúry či z prínosu rómskej hudby (na gádžovskú kultúru), či ako zdroja romantických (gádžovských) predstáv o slobode, nezávislosti alebo života mimo histórie. Naopak, veľké dejiny sa tu stávajú súčasťou osobných príbehov.

Kniha používa metodiku orálnej histórie. Tým poukazuje aj na silu tejto metodológie: na jej schopnosť zachytiť pohľady a významy neelitných skupín a schopnosť dať im hlas. Prvotným cieľom nebolo nahrávanie rozhovorov, ale dokumentácia smerujúca k odškodneniu rómskych obetí. Mnohé otázky tak kniha iba načrtávala, čím otvára oblasti, ktoré si zaslúžia kritické vyhodnotenie.

Momentálne dominujúci diskurz sa zaoberá veľkými aktérmi: rasistickými

teóriami, rozhodnutiami v Bratislave, Berlíne, či pamätníkmi v Auschwitz – Birkenau. Táto kniha však poskytuje pohľad na rozhodnutia samotných aktérov a na to ako individuálni Rómovia a Rómky dávali svoj význam rôznym situáciám. Svedectvá dokumentujú, ako počas vojny mnoho záviselo od miestnej situácie. Automaticky sa tak natíska potreba zanalyzovať takmer vôbec neprebádanú oblasť vzťahov medzi Rómami a Nerómami v tomto období a preskúmať príslušné dokumenty. Kritický pohľad na postavenie Rómov však prináša svoje „nebezpečenstvo“ pre dnešný hegemonný pohľad. Jednak je málo použiteľný pre rómske „obrodenecké“ elity, jednak ohrozuje majoritný sebaobraz Slovákov. Je takisto ťažko uchopiteľný pre konzervatívnych komentátorov, ktorí vnímajú svet ako ideologicky krásne

(Ne)bolí predstavuje jeden z nezvyčajných pokusov, ako dať hlas ľuďom, o ktorých väčšinou hovoria iní.

rozdelení a ľudí ako nadmieru konzistentných. Zo spomienok Rómov sa dá pochopiť, ako mohol komunistický režim po vojne získať medzi obyvateľmi Slovenska podporu. Ten potrestal, fyzicky alebo len symbolicky, len zopár ľudí na vrchole politickej moci, deklaroval nekomunistickú ideológiu, ale neproblematizoval život počas vojny.

Ďalšou explicitne načrtnutou oblasťou dennodenného života je postavenie Rómov v ekonomike. Práve v ekonomickej oblasti tkvie jedno z protirečení v rómsko-nerómskych vzťahoch: ekonomicke boli Nerómovia vždy zdrojom príležitostí pre komunitu, ktorá nikdy nebola hospodársky sebaúčinná. Podľa analýzy Charty 77 o Postavení Cigánov – Rómov v ČSSR režimu vyhovovalo mať masu nevzdelaných ľudí, ktorých by mohol presúvať podľa potreby. Slúžili tak na podobné účely ako kulaci v ZSSR: nielen fyzicky ako nevzdelaná a odborovo neorganizovaná pracovná sila, ale aj ako ideologická konštrukcia Inakosti. Aj týmto spôsobom sa udržiavala podpora väčšiny systému, keďže čím kľúčovejšie bolo postavenie robotníka či robotníčky vo výrobnom procese, tým diverzifikovanejší bol systém odmien. Som presvedčený, že ďalší výskum preukáže, že disproporčne menej nevzdelaných rómskych robotníkov poberalo výhody z revolučných odborových hnutí, kontrolovaných vzdelanými robotníkmi z miest, cestovalo na Balaton a do Juhoslávie, prípadne si postavilo dom alebo vybavilo čokoľvek, využívajú

sociálne siete. Zobrazovanie Cigánov ako ľudí na nižšom stupni socioekonomickeho rozvoja legitimizovalo moc KSC dvojako: na úrovni jednotlivcov vytvorila individuálnych vzorných ľudí, ktorým sa podarilo vymaniť z „cigánskeho“ sveta a potvrdila tým správnosť komunistickej ideológie. Na skupinovej úrovni dennodenné inferiórne postavenie „cigánskych spoluobčanov“ a nerovná distribúcia luxusu a semilegálnych služieb potlačovala „revolučnosť“ ostatných (keď sú platy rovnaké, rozdiely sú v liečebných poukazoch). Táto štrukturálna nerovnosť, išla ruka v ruku s asimiláciou a kategorizovaním „cigánskych obyvateľov“ podľa stupňa prispôbovosti. V prospech tejto hypotézy hovorí aj prípad Poľska. Jeden zo štrukturálnych dôvodov, prečo sa stala Solidarita v Poľsku nositeľkou zmeny, je ten, že bola dominovaná

skúsenými a vzdelanými robotníkmi z lodeníc v Gdansku. Tí stratili svoje postavenie potom, čo Poľsko čiastočne liberalizovalo ekonomiku. Pomocní robotníci tak získali možnosť si doplniť svoju mzdu predajom prebytkov z rodinných fariem. Mestskí, dobre organizovaní robotníci podobnú možnosť nedostávali, čím sa ich ekonomicke postavenie nielen absolútne, ale aj relatívne zhoršovalo.

(Ne)bolí je kniha pekného formátu, s pekným obalom, aj keď trochu romantizujúcimi obrázkami. Pevne verím, že po tejto veľmi čitateľnej a širokej publiku dostupnej knihe, budú nasledovať iné, ktoré ponúknu hlbší pohľad a pomocou orálnej histórie dajú hlas bežným Rómom a Rómkam. Toto je len prvý a možno najdôležitejší krok, ako dať ľuďom subjektivitu a odobrať rómskym a nerómskym expertom totalizujúcu možnosť urobiť si kariéru z re-representácie Rómov. Ďalším zložitejším krokom bude preskúmať ticho, ktoré existuje o Rómoch v slovenskej kultúre. Takéto skúmanie vyžaduje vypracovanie metodológie a kritickej teórie zameraných na vytiahnutie potlačených, marginalizovaných alebo utišených hlasov priamo z kultúry (literárnych diel, odborných prác či umenia), ktorá ich utláčala. Pravdaže, treba sa zbaviť potreby „objektivity“: kritická teória je najmä o alternatívnych pohľadoch na sociálne vzťahy.

Martin Fotta

Téma čísla:

Energeticky úsporné architektonické koncepty

KALENDÁRIUM

Súťaže

Výstavy

ROZHOVOR

Samozrejme miesto spektakulárneho

ŠTUDENTSKÝ DOMOV ŮAD, MOLKEREISTRASSE, VIENŇ

HENRIETA MORAVČÍKOVÁ
Presvedčivý mestský dom s pridanou hodnotou energetickej úspornosti

OBYTNÝ DOM, HOFJÄGERSTRASSE, VIENŇ

LORANT KRAJCSOVICS

Medzi mestom a lesom

RODINNÝ DOM PRI NITRE

HENRICH PIFKO Moderná moderna

NÍZKOENERGETICKÝ RODINNÝ DOM PRI PRAHE NA OKRAJI OCHRANNÉHO ZELENÉHO PÁSM

VĚRA KONEČNÁ
Komfort bez pozlátka

PRESTAVBA A REKONŠTRUKCIA RODINNÉHO DOMU, ČAČHTICE

HENRIETA MORAVČÍKOVÁ
Tradičný dom so stĺpovým podsténím a jeho potenciál vo vzťahu k súčasnej architektúre

PROJEKTY

Architektonická súťaž na spracovanie návrhu riešenia Polyfunkčnej budovy na križovatke ulíc Prievozská-Bajkalská v Bratislave

Architektonická súťaž na vinársky komplex IN VINO, a.s., v Modre

III. ročník študentskej architektonickej súťaže
Nízkoenergetické budovy – Mestská vila

K TEÓRII ARCHITEKTÚRY

„Architektúra nie je iba hmotnou štruktúrou, ale aj zjednotením rôznorodých procesov.“

FORUM

Rekonštrukcia Ruiny stredovekého hradu Cucagna v Taliansku

2. medzinárodný kongres Solárnych miest, Oxford

Materialita modernej architektúry
Moravská galéria v Brne a Josef Hoffmann

RECENZIE

Stručne, jasne a vecne

Sídelná kaša

Rossiniho Petite Messe solennelle k jubileu SFZ

Zsigmond Pörköltje

INÁ KULTÚRA

Ján Šípócz a Iva Sýkorová sú študenti III. ročníka Ateliéru fotografie VŠVU

Galéria Jána Koniarka v Trnave pozýva na

Štrnásť vybraných britských výtvarníkov/čok strednej a mladšej generácie v projekte

Supernova

Miesto konania:

Koplov kašiel
Zelený kričok 3, Trnava

Usporiadali:

Galéria Jána Koniarka
a British Council v Bratislave

Kurátorka:

Caroline Douglas (Veľká Británia)

Vernisáž:

18. mája 2006 o 18.00

Trvanie výstavy:

do 2. júla 2006

Vystavujúci umelci:

Haluk Akakce, Phillip Allen, Keith Coventry, Liam Gillick, Gary Hume, Sarah Morris, Dan Norton, Toby Paterson, Tony Swain, Jane a Louise Wilson, John Wood a Paul Harrison, Richard Wright, Toby Ziegler

KNÍHKUPECTVO

ARTFORUM

Dočasný domov vašich kníh.

Bratislava | Košice | Žilina | Banská Bystrica | Trnava | www.artforum.sk

OBJEDNÁVKA PREDPLATNÉHO ČASOPISU – Knihy & spoločnosť

Objednávam si:

..... ks ročné predplatné (240,- Sk), ks polročné predplatné (120,- Sk)

Platbu za predplatné vykonám týmto spôsobom:

• Poštovou poukážkou typu „H“ na adresu: L.K. Permanent, spol. s r. o., pošt. prieč. 4 (Monika Herbergerová) 834 14 Bratislava 34

• Preplatením vystavenej faktúry: IČO/DIČ:

Meno/Firma: Ulica/Číslo: Mesto/PSČ:

Telefón: Dátum: Podpis:

L. K. Permanent, spol. s r. o., tel.: 02/44453711, fax: 02/44373311, e-mail: lkperm@lkpermanent.sk, www.lkpermanent.sk

(L. K. Permanent vybavuje objednávky na Slovensko a do zahraničia - okrem Českej republiky.)

Objednávky do Českej republiky: call centrum: +420/234 09 28 51, fax: +420/234 09 28 13, e-mail: predplatne@predplatne.cz, web: www.predplatne.cz

(ročné predplatné 240,- Kč + poštovné v rámci ČR, polročné predplatné 120 Kč + poštovné v rámci ČR)

Autori čísla

Martin Fotta

sociológ a sociálny antropológ, pracoval v Nadácii Milana Šimečku v programe S Rómami žiť budeme. Ide o to ako..., momentálne žije v Londýne, na jeho ceste ho ovplyvnil kamarát Ďuri, s ktorým kráčaval jedenásť rokov do školy

Oľga Gyárfášová

sociologička, programová riaditeľka Inštitútu pre verejné otázky, venuje sa výskumom verejnej mienky, analýzam volebného správania, hodnotovým a politickým orientáciám slovenskej spoločnosti

Ladislav Hohoš

pôsobí na Katedre filozofie FiF UK v Bratislave a Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave, prednáša filozofiu práva, sociálnu filozofiu, Marxovu filozofiu dejín a futurologiu, orientoval sa na prepojenie vývoja technológie so sociokultúrnymi procesmi až po záujem o štúdium budúcnosti a možné civilizačné trajektórie

Viktor Krupa

orientalista, pracuje v Ústave orientalistiky Slovenskej akadémie vied, zaoberá sa všeobecnou lingvistikou a popritom jazykmi, kultúrou a históriou Polynézie a ostrovnej Juhovýchodnej Ázie (malajsko-polynézskeho sveta), z tejto oblasti uverejnil niekoľko kníh

Aňa Ostrihoňová

vyštudovala žurnalistiku a modernú filológiu na UKF v Nitre a na UK v Bratislave, žije v novodobom Babylone a pracuje na dizertačnej práci v oblasti translatológie, venuje sa kritike a prekladu audiovizuálnych diel

Sylvia Porubánová

sociologička, pracuje v Inštitúte pre výskum práce a rodiny, výskumne a publikačne sa venuje problematike rovnakých príležitostí mužov a žien a ľudskoprávnym aspektom antidiskriminácie, najaktuálnejší focus jej profesionálneho záujmu predstavuje sociálna inklúzia a integrácia, špeciálne migračný fenomén

Daniel Ryba

vydavateľ a kníhkupec, jeho vydavateľstvo Edition Ryba sa od roku 2003 profiluje ako vydavateľstvo poézie, prózy a výtvarného umenia s dôrazom na vizuálne a typograficky krásne knihy, v projekte Knižný klub Legenda sa zameriava na distribúciu kvalitnej produkcie slovenských vydavateľov

Peter Salner

etnológ, pracuje v Etnologickom ústave SAV, autor mnohých knižných publikácií, napr. Prežili holokaust, Premeny Bratislavy 1939 – 1993, (môj) židovský humor

Marta Stachová

absolvovala štúdium fotografie a historických vied, pracovala (a pracuje) pre viaceré kultúrne inštitúcie a časopisy (GMB, SNG, Kultúrny život, Historická revue), kurátorsky pripravila niekoľko výstav fotografií

Štefan Šrobár

biológ a teológ, dnes sa venuje predovšetkým teologickej publicistike a biblickej exegéze, autor viacerých odborných článkov a dvoch knižných publikácií, v ktorých hľadá podobu moderného kresťanstva a rozhovor so súčasným svetom

Miroslav Tatarko

chemik a pedagóg, pôsobí ako odborný asistent na Katedre anorganickej chémie Fakulty chemickej a potravinárskej technológie STU v Bratislave, zaoberá sa štúdiom magnetochemických vlastností koordinačných zlúčenín, spoluautor vysokoškolskej učebnice a pripravovanej populárno-náučnej monografie

Milan Thurzo

vysokoškolský učiteľ na Katedre antropológie Prírodovedeckej fakulty UK v Bratislave, zaoberá sa hlavne evolúciou človeka a skúmaním kostrových pozostatkov vyhynutých populácií, autor publikácií Milióny rokov človeka a Vývoj človeka a zdravotný stav našich predkov, preložil vyše štyridsať populárno-náučných kníh

Lubomír Tomáška

biológ, vedúci Katedry genetiky Prírodovedeckej fakulty Univerzity Komenského, spolu s Jozefom Nosekom vedie Spoločné laboratórium Katedier biochémie a genetiky, zaoberajúce sa rôznymi aspektmi genetiky kvasiniek

Monika Vrzgulová

etnologička, pracuje v Ústave etnológie SAV, v Nadácii Milana Šimečku vedie projekt Osudy tých, ktorí prežili holokaust

Ivan Žucha

profesor psychiatrie na Lekárskej fakulte UK, autor kníh Fragmenty a zápisky psychiatra Ivana Žuchu, Kompost a knihy Rozhovory (spolu s I. Hulínom)

Celoživotní sprievodcovia

Samozrejme, že si nepamätám všetky knihy, ktoré som kedy prečítal. Nie som Funés, muž so záračnou pamäťou z poviedky Jorgeho Luisa Borgésa. Ale dôležité knihy môjho života vo mne zanechali stopu rovnako hlbokú, akú zanechávajú dôležití ľudia. Tak, ako si v prípade prvých lások okrem farby očí a tónu hlasu pamätám aj ich vôňu, pamätám si z kníh okrem príbehov a obrázkov aj kvalitu ich väzieb, farbu ich plátenných potáhov a papierových prebalov či zvuk, ktorý vydávali, keď som v nich listoval. A tak, ako si pamätám dátumy narodenia blízkych priateľov, viem aj, kedy boli vydané knihy, ktoré ma zasiahli.

Jedna z prvých knižných lások mala na doskách tmavomodré plátno, na ňom zlatú razbu a titul Smolný Peter. Boli to lužickosrbské rozprávky, ktoré v roku 1969 vydali Mladé letá. Čítal som z nich dokola hrôzostrašnú rozprávku O človeku, čo nepoznal strach ani hrôzu. Kniha má dnes v knižnici môjho najmladšieho syna Dávida čestné miesto hneď vedľa prvej knižnej lásky mojej ženy. Jej meno je Dievčina s medenými vlasmi, má krásnu typografickú úpravu a ilustráciu aj na plátennom potahu dosiek a zhodou okolností vyšla v tom istom roku v tom istom vydavateľstve.

S hrdinom mojich chlapčenských rokov Williamom Codym, známejším pod menom Buffalo Bill, som sa síce zoznámil prostredníctvom komiksových zošitov, ktoré sa u nás dali kúpiť na sklonku šesťdesiatych rokov, ale mojím skutočným priateľom sa stal až vďaka knihám Buffalo Bill a zlato Eldorada a Buffalo Bill a prekliata karavána. Po ňom prišiel Zálesák Rolf s natrhnutým zeleným papierovým prebalom a nádhernými čiernobielymi akvareľmi vo vnútri.

Niektoré knihy ku mne prišli kurióznym spôsobom, aby ma neskôr rovnako kurióznym spôsobom opustili. Jednou z najdôležitejších kníh môjho života bol brožovaný výtlačok s titulom Lupiči mŕtvol. Knihu som našiel v obrovskom stohu papiera, keď som ako siedmak pomáhal školníkovi pri školskom zbere. Boli v nej majstrovské hrôzostrašné poviedky rôznych autorov, medzi nimi E. A. Poe aj Ray Bradbury. Ako chudobný gymnazista som v jeden deň hrdo odolal ponuke šéfa poroty na súťaži stredoškolských časopisov Jána Kame-

nistého, ktorý chcel knihu odo mňa kúpiť. O niekoľko hodín neskôr som ju počas spiatkovej cesty zo Svitú do Trnavy požičal svojmu vtedajšiemu šéfredaktorovi. Ten ju zabudol položenú na sedadle autobusu.

Veľký slovenský výber poviedok Julia Cortázara V každom ohni oheň som si zasa poctivo ukradol v knižnici vojenského útvaru na letisku v Kuchyni. Ukradnúť z vojenskej knižnice knihu, ktorá vyšla v šesťdesiatych rokoch, sa vtedy považovalo skôr za službu národnej kultúre než za odsúdeniahodný čin. Z tohto Cortázara som sa však netešil dlho – na ošetrovni vojenského útvaru si knihu odo mňa požičal Pražák Pavel Vrba, aby s ňou o pár dní bezostyšne odišiel do civilu.

Aby som však nepreskočil obdobie gymnázia, teda čas, keď som prečítal najviac kníh a keď – ako hovorí môj priateľ, dnes renomovaný právnik – sa bolo treba po trnavskom korze prechádzať s elpěčkou Rolling Stones v jednej a Dostojevským v druhej ruke, musím bez lađu a skladu vymenovať aspoň: Bradburyho Marťanskú kroniku, Mitánove Nočné správy, Feldekove Poznámky na epos, Váľkovu Zakázanú lásku s ilustráciami Albína Brunovského, Romány a povídky Alberta Camusa z edície Světová knihovna Odeonu 1969 s obrázkom akéhosi hmyzu na plátených doskách. Tú som ako „stratenú“ zaplatil trnavskej okresnej knižnici. Platónove Dialógy z Knižnice estetiky Tatranu. Kniha, ktorá sa v „žebradle“ nosila do trnavskej promenády, teda parku za mestskými hradbami. Sedemnást rokov, v jednej ruke Platón, v druhej ruka dievčata, ktoré letelo na ten intelektuálny imidž. A Solentinamská Apokalypsa Julia Cortázara z Tatranu. Tú sme si so ženou môjho života čítali na striedačku nahlas, keď sme sa cez akademický týždeň povalovali na kúpalisku v Kamennom mlyne.

Niektoré knihy a dokonca autori sú v mojej pamäti neoddeliteľne späté s konkrétnymi prostrediami. Taký Dominik Tatarka s vojenským. Pannu záračnicu v akomsi útlukom vydaní mi síce na začiatku osemdesiatych rokoch normálne požičali v Univerzitnej knižnici, prečítal som ju však pod lavicou počas štvrtkových „prednášok“ majora Diana na Vojenskej katedre Univerzity Komenského v Petržalke. Za oknom nád-

Foto archív autora

herne šumeli gaštany. Prútené kreslá som zasa kúpil od základáka, ktorý po desať korún československých pokojne rozpredával fond mikulovskej vojenskej knižnice. Knihu som prečítal na „záverečnom sústreďení u vojsk“. Aj do tretice sa mi meno Dominika Tatarku spája s vojenčinou – keď na jar 1989 Tatarka zomrel, plnil som si práve svoju vlasteneckú povinnosť ako „dorzorčí kuchyne“ v Kuchyni na Záhorí.

Foucaultove Dějiny šílenství som ako posadnutý dookola čítal počas hospitalizácie v jednej nemocnici pod úpatím malokarpatských vrškov. S nemocničným prostredím sa mi spája aj Frommova Haben oder sein alebo Franklova Aerztliche Seelsorge. S nočnými smenami v bavorskej automobilke zasa poviedky Pavla Rankova, Vlada Ballu a Tomáša Horvátha.

Za všetky nevymenované knihy musím spomenúť ešte jednu. Colloidiho Pinochiove dobrodružstvá. To je, mimochodom, kniha, ktorú za najdôležitejšiu vo svojom živote pokladá Federico Fellini. Nie preto ju milujem ja. Ako dieťa som miloval už jej ruský plagiat, Zlatý kľúčik a jeho hrdinu Buratina. Pôvodného Pinochia som si obľúbil až vo vydaní z Mladých liet s ilustráciami emigranta Stana Dusíka. Nedávno som s úžasom obdivoval ich originály, zavesené v podkrovnej spálni jedného domu na Tulipánovej ulici v Trnave. Tá je vzdušnou čiarou vzdialená len niekoľko sto metrov od Nevádzovej, kde som Pinochia prečítal najmenej trikrát nahlas, každému synovi zvlášť, vždy sediac pri posteli v detskej izbe.

Daniel Ryba

Č o s a k u p u j e

1.

Paulo Coelho:
Rukověť bojovníka
světla
(Argo)

2.

Dan Brown:
Da Vinciho kód
(Slovart)

3.

Jean Giono:
Muž, který sadil
stromy
(Knižná dielňa
Timotej)

nonfiction

1.

Noam Chomsky:
Hegemonie nebo
přežití
(Mladá fronta)

2.

Henrik Eberle,
Mathias Uhl:
Kniha Hitler
(Ikar)

3.

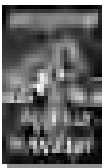
James Monaco:
Jak čist film
(Albatros plus)

Táňa Keleová-
Vasílková:
Kvety pre Lauru
(Ikar)

Frank Schätzing:
Pomsta oceána
(Ikar)

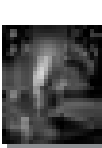
Johana
Lindseyová:
Miluj ma navždy
(Ikar)

Edita Sipeky:
Leháro
(Ikar)

Henrik Eberle,
Mathias Uhl:
Kniha Hitler
(Ikar)

Rastlina
(Ikar)

Irena Dousková:
Oněgin byl Rusák
(Druhé město)

Sylvia Plathová:
Ariel
(Jota)

Trevanian:
Šibumi
(Argo)

Andrej
Dragomirecký:
Psychoterapie I.
(Stratos)

Grzegorz Ryś:
Inkvizice
(Mladá fronta)

Zbyněk Zeman:
Edvard Beneš -
politický životopis
(Mladá fronta)

Knihyaspoločnosť (K&S) Vydáva: Ing. Frederik Nemeth, *FANstudio**Redakcia:** Damas Gruska (šéfredaktor), Martina Nemethová (vedúca redakcie)**Redakčný kruh:** Egon Gál, Damas Gruska, Tatiana Jajcayová, Dana Kršáková, Zuzana Kusá, Martina Nemethová, Imrich Sklenka, Lubomír Tomáška, Milan Zemko
Adresa: Stará vinárska 3, 811 04 Bratislava tel.: +421/2/5463 0088, 5441 5036 fax: +421/2/5463 0089 **e-mail:** kas@fan.sk **Internet:** www.fan.sk/**kas Jazyková úprava:** Marta Hollá **Vizuálna koncepcia:** Layout JS. **Grafická úprava:** *FAN studio **Tlač:** OFFPRINT, Magnetová 11, 831 04 Bratislava
Rozširuje: Mediaprint-Kapa a knižní distribútori **Registračné číslo:** MK 3240/2004, ISSN 1336-5584. Uvádzané ceny kníh sú orientačné. Príspevky bez uvedenia mena autora a uverejnené pod skratkou (K&S), s výnimkou reklamných bannerov a inzercie, sú stanoviskom redakcie. Nevýžiadané rukopisy nevraciam. Rebríčky predajnosti kníh sú zostavené na základe údajov za predchádzajúci mesiac. **Objednávky na predplatné prijíma:** L.K. Permanent spol. s r. o., pošt. prieč. 4, 834 14 Bratislava 34, tel.: +421/2/44453711, fax: +421/2/44373311, e-mail: lkperm@lkpermanent.sk

Časopis vychádza s láskavým príspevkom WINTERTHUR a Ministerstva kultúry SR.